

บทที่ 3

ผู้ลี้ภัย คนพลัดถิ่น และตัวตนของคนคาเร็นนี่

ผู้ลี้ภัยจากรัฐคาเร็นนี่ คือผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนอย่างฉะฉานจากรัฐ และเต็มไปด้วยความทุกข์ที่มาจากหลายเหตุผล แต่ความทุกข์ของพวกเขาไม่ใช่เพียงแค่มารจากเหตุผลของสงคราม แต่ทว่าเต็มไปด้วยเหตุผลอันซับซ้อน สงครามที่เป็นการต่อสู้ระหว่างกลุ่มกองกำลังของคาเร็นนี่กับรัฐบาลพม่า เป็นเพียงแค่อากประวัติศาสตร์ เสมือนเป็นภาคต่อที่ใกล้ที่สุด โดยต่อเนื่องมาจากอาณานิคมอังกฤษ ซึ่งในภายหลัง อังกฤษได้ถูกทำให้ถอยออกไปจากเวทีของภูมิภาค และในทันทีที่ว่างจากอำนาจของอาณานิคม ก็เกิดการแข่งขันขึ้นของคนในท้องถิ่น ระหว่าง รัฐบาลพม่ากับกองกำลังจากหลายชาติพันธุ์ ที่พยายามสถาปนาการปกครองตนเอง

ประชาชนได้รับผลกระทบโดยตรงและโดยอ้อมจากการต่อสู้ และเมื่อพวกเขาจำนวนหนึ่ง ได้หนีจากภัยเหล่านั้นเข้ามายังค่ายผู้ลี้ภัยเพื่ออาศัยเป็นบ้านที่พักพิง จนถึงวันนี้ก็เกือบยี่สิบปี ที่พวกเขาตั้งหลักแหล่งอยู่ในพื้นที่ ที่แออัด แต่ก็ยังไม่พ้นจากวงจรของความขัดแย้ง เพราะการดำรงอยู่ของพวกเขาอยู่บนเงื่อนไขของการเมืองที่มีหลายฐานอำนาจ ที่เข้ามากระทำและให้พวกเขาหนีบิยมนำมาสร้างความสะดวกสบาย เพื่อให้เสียงร้องของพวกเขาปรากฏสู่สายตาชาวโลก

ในบทที่สาม ผู้ศึกษาต้องการนำเสนอความพยายามในการตั้งหลักแหล่งของผู้ลี้ภัย บนฐานอำนาจที่มีความสัมพันธ์กับบ้านที่มีอยู่หลากหลาย คือ บ้านที่พักอาศัย บ้านในอดีตแห่งความเจ็บปวดที่พวกเขาต้องการเรียกกลับคืน และบ้านที่สร้างขึ้นมาเป็นเป้าหมายเพื่อการอยู่ร่วมเป็นชุมชนชาติคาเร็นนี่ โดยเริ่มตั้งแต่ การเดินทางออกมาจากบ้าน และความพยายามลงหลักปักฐานในที่อยู่อาศัยภายในค่ายผู้ลี้ภัย ความเชื่อมโยงกับที่อื่น ๆ ความต้องการกลับไปบ้านมาตุภูมิ และความพยายามสร้างชาติในจินตนาการ ที่ทั้งด้วยความสมัครใจและโดยผ่านการยึดเยียด ให้กับคนคาเร็นนี่ บนภาวะของความแปลกแยกจากความไม่ลงรอยและลึกลับขัดแย้งกันเอง ระหว่าง ความต้องการกลับบ้านที่ไม่สามารถกลับได้ การลงหลักปักฐานที่โดยตลอดเวลารู้ว่าที่นี่ไม่อาจรับเขาไว้เป็นส่วนหนึ่งได้ เป้าหมายของการอยู่ที่นี้ ก็คือ อยู่เพื่อที่จะเดินทางต่อ เขาต้องเดินทางต่อ! แต่ก็ยาวนาน พวกเขาไม่เคยมีความรู้สึกที่มั่นคงกับการดำรงอยู่ ในขณะที่เข้าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนชาติ แต่ในขณะที่เดียวกันก็

ปริแยก แดกออกเป็นเสี่ยง ๆ การเข้าเป็นพวกหรือร่วมอุดมคติเดียวกันภายใต้การสร้างชาติที่ผลึกความเป็นตัวเอง กล่าวคือ ผลึกให้ความแตกต่างทางชาติพันธุ์ หรือศาสนาเดิม เหล่านี้ออกไปจากชีวิตของคนคาเร็นนี่

รัฐคาเร็นนี่อยู่บนความซับซ้อน แปรกแยก และท่ามกลางความแตกต่างจากภายในชุมชนผู้ลี้ภัย และจากชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทย ชีวิตของพวกเขาสอดคล้อง กับนิยามประเภทหนึ่งของผู้เดินทางย้ายถิ่น คือ "คนพลัดถิ่น" กล่าวคือ หากจะยืนยันว่าเขาเป็นผู้ลี้ภัย แต่จากระยะเวลาที่ยาวนานมาถึง 20 ปี และพวกเขาก็ยอมรับความเป็นผู้ลี้ภัย แต่ก็ใช้ในบริบทหนึ่ง คือเพื่อประโยชน์ในเชิง "ปัจจัยการยังชีพ และเพียงเพื่อจะสื่อสาร หรือแปลงเสียงร้องของความมีอยู่ของผู้ลี้ภัยจากรัฐคาเร็นนี่ ที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่ทนอยู่มานานเกือบ ยี่สิบปี แค่นั้น" ¹ ในความหมายที่นานาชาติ นักวิชาการ ให้ป้ายชื่อ และเขารับชื่อนี้เป็นสำนึกหนึ่งของพวกเขา มันก็หลุดลอยจากความจริงเชิงประจักษ์ ไปนานมากแล้ว ผู้ศึกษาต้องการที่จะนิยามการดำรงอยู่ของพวกเขาใหม่ ในคำว่า "คนพลัดถิ่น" เพื่อให้เกิดการทำความเข้าใจใหม่และพยายามให้หลุดออกจากวงจร ของ "ผู้ลี้ภัย" "ค่ายผู้ลี้ภัย" และยอมรับการมีอยู่ของคนพลัดถิ่น และชุมชนพลัดถิ่น (diaspora community) (Safran 2003: 439-40; Östen Wahlbeck 2002; Klimt 2002: 150; Sheffer 1995: 415-418) ซึ่งการดำรงอยู่ของเขาได้สร้างความหมายให้ชาวโลกได้ขบคิดมากมายด้วยบาดแผลของสงครามที่ทิ้งไว้กับพวกเขา

3.1 ลงหลักปักฐาน สร้างบ้านบนแผ่นดินอื่น

3.1.1 ความหลากหลายประเภทของการเดินทาง

ผู้ศึกษาต้องเปลี่ยนการมองใหม่ภายหลังจากที่ได้รู้จักผู้ลี้ภัยภายในค่ายผู้ลี้ภัยจังหวัดแม่ฮ่องสอน เพราะภาพเดิมจากที่ได้รับฟังก่อนที่จะเข้ามาอยู่ในภาคสนาม ผู้ศึกษาทราบแต่เพียงว่าพวกเขาได้รับความเดือดร้อนจากสงคราม แต่ยังมีคนอื่นอีกมากที่มีความทุกข์จากเหตุอื่น ๆ เช่น พวกเขาไม่ประสบผลสำเร็จในการทำงานเป็นแรงงานนอกระบบในประเทศไทย คนที่มีความหวังว่าจะแสวงหาชีวิตทางเลือกอื่น ๆ โดยหนีจากสังคมที่ไม่พึงประสงค์จากบ้านเกิด กล่าวคือ เส้นทางการเดินทางของ

¹ โปรดดูเปรียบเทียบงานศึกษาของ Malkki (1995)

พวกเขาก่อนที่จะเข้ามาอยู่อาศัยในชุมชนพลัดถิ่นนั้นแตกต่างกัน และอาจจะกินเวลานาน ซึ่งไม่ใช่เพียงการเดินทางที่เมื่อเกิดเรื่องก็เข้ามาอยู่อาศัยในค่ายผู้ลี้ภัยในทันที

แต่กลุ่มหลักที่อยู่อาศัยภายในค่ายผู้ลี้ภัย คือ กลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบจากสงคราม ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม แต่โดยรวมก็มีหลากหลายประเภท และหลายเส้นทางของการเดินทาง อย่างกรณี วัยรุ่นคนหนึ่ง อายุประมาณ 22 ปี เล่าให้ผู้ศึกษาฟังว่า พวกเขาเดินทางออกจากบ้านเกิด เพราะทหารพม่าได้ไล่เข้าไปบุกทำลายบ้านเรือน ทำให้ เธอ พ่อ แม่ และพี่ ๆ ของเธอหนีออกมาด้วยความระทึกและรู้สึกกลัว

“ตอนนั้นหนูอายุ 5 ขวบ ชาวบ้านหนีออกมาเก็บของกันแทบไม่ทัน พ่อให้หนูขี่คอ วิ่งหนีเข้าไปในป่า พี่ ๆ กับแม่ก็วิ่งไปตาม ๆ กัน ทหารพม่าไล่ตามมา หนูได้ยินเสียงระเบิดดัง บิ่ง! พ่อล้มลงกับพื้น หัวหนูกระแทกกับพื้น หลับไป พอตื่นขึ้นมาเราอยู่ในป่า หนูดีใจมากเลย ไม่มีใครเป็นอะไร... หนูจำไม่ได้ว่าเราไปอยู่ที่ไหนกันบ้าง ตอนหลัง เราก็เข้ามาอยู่ที่ refugee camp พออยู่ ๆ มา ชาวบ้านที่... ก็ไล่ให้พวกเราย้ายที่อยู่ ก็เลยย้ายเข้ามาในป่าลึกนี้แหละ”

หรือ หญิงอายุ 24 เธอมีลูกหนึ่งคน พูดถึงการเดินทางของเธอ ที่ระหกระเหินในชุมชนไทยหลายที่ เธอพูดถึงพ่อของเธอ ที่ทำงานให้ราชการไทย และครอบครัวพาเธอออกมาจากหมู่บ้านตั้งแต่เล็ก ๆ เพราะความกลัวทหารพม่า พ่อเธอเข้ามาอยู่ในไทยได้สามปีก็พูดไทยได้ ทหารไทยจึงจ้างให้พ่อเธอเป็นล่ามภาษาพม่าดักฟังวิทยุ และทหารยังให้ข้าว กับข้าว เพื่อกลับไปเลี้ยงครอบครัว

“ทหารไทยใจดีมากให้หนูได้เรียนหนังสือไทยในโรงเรียนด้วย แต่ยังไม่รู้เรื่องเท่าไร เขาก็บอกว่างานหมดแล้ว เขาบอกว่า เราต้องมาอยู่ที่ refugee camp ที่นี่ดีมีอาหาร หนูจะได้เรียนหนังสือ หนูอยู่มาเป็นสิบปีแล้ว”

ชายอายุประมาณ 40 ปี เล่าเรื่องที่แตกต่างกันของการหนีเข้ามาอยู่ในเมืองไทยให้ฟังว่า

“ผมเข้ามาอยู่เมืองไทยได้ 20 กว่าปีแล้ว หนีออกจากบ้านมา”

ผู้ศึกษาดู: ไม่ได้หนีทหารพม่าเหมือนคนอื่นหรอก

เปล่า ไม่ได้หนีทหารพม่า ผมหนีพ่อแม่หนีแหละ มาหาทำงาน สนุกดี อยู่แล้วไม่อยากจะกลับไปทำงานอยู่กับเค้าแก่หลายคน เคยตัดไม้ ทำสวน ทำไร่ ทุกอย่าง ที่แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ แבקของ ทำงานมาเรื่อย จนได้เมีย เขาพูดไทยไม่ได้เลย บางที ผมไม่อยู่บ้านนาน ๆ กั้วถูกตำรวจจับ มีลูกแล้ว ผมกั้วตามหาไม่เจอ... อ้อ...รู้มานานแล้วว่าที่นี่มีแคมป์ ก็เลยพามาอยู่ทั้งลูกทั้งเมีย มาอยู่ได้สองปีแล้วครับ²

ผู้ศึกษาดู: มีคนแบบพี่เยอะมัย ที่เข้ามาทำงานในไทยแล้วย้ายเข้ามาอยู่ในแคมป์

“อ้อ...เยอะเลย ผมย้ายมาพร้อม ๆ กัน สามบ้าน เพื่อนกัน”

และยังมีข้าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอนท่านหนึ่งเล่าให้ฟังว่า เลี้ยงคนงานกะเหรี่ยงแดงไว้ถึง 2 ครอบครัว

“ผมมีลูกจ้างพวกกะเหรี่ยงแดง 4 คน มีลูกติดมาด้วยอีก 3 คน ให้ปลูกบ้านอยู่ในสวน ทำงานสารพัด ผมให้เงินเดือนเฉพาะผู้ชาย คนละพันบาท แคะใช้ให้ต้มเหล้าเอาไว้กินได้นี้ก็คุ้มแล้ว ลูกก็ไปฝากให้เรียนหนังสือ เขามาอยู่บ้านเมืองเราเขาต้องรู้ภาษาเรา อ่านออกเขียนได้ คุยกับคนไทยได้รู้เรื่อง ครูที่โรงเรียนก็รับไว้เรียนเยอะแยะ พวกเขาไว้ใจได้ ผมต้องไปทำงานครั้งหนึ่งหลายวัน ให้เฝ้าบ้านได้ ไม่มีปัญหา”

---

² คนนี้เล่าให้ผู้ศึกษาฟังอีกหลายเดือนต่อมา ในรูปแบบใหม่เกี่ยวกับบ้านของเขาที่ถูกทหารพม่าเผา

“เออเนี่ย ผมให้ข้าวพวกนี้กินทุกเดือนนะ กระป๋องน้ำปลาเกลือ ของกระป๋อง พอไปทำงานเหลือมาเราก็ให้กินหมดเลย ไม่รู้ทำไม มันยังต้องเดินตั้งไกลไปเอาข้าวในแคว้นปีมากินอีก ห้ามก็ไม่เชื่อ มันบอกว่า เดี่ยวไม่ได้เป็นเรฟฟู้จี้ เราก็ถามว่า อยู่ที่นี่ไม่ดีเหรอ มันบอกว่าดี แต่ต้องเป็นเรฟฟู้จี้ด้วย แถวนี่มีเยอะเลย ทำงานให้คนในนี้หลายบ้าน ปहुบ้านอยู่ในที่ดินเขานี้แหละ พอเขาแจกข้าว พวกผู้ชายเดินตัดภูเขาไปกันเต็มเลย...(ตามเรื่องบัตรแรงงาน)... ผมไม่ให้ไปทำ ไม่จำเป็น...ไม่มีใครมายุ่งกับผมหรอก”

วัยรุ่นกะเหรี่ยงอีกคนหนึ่ง ในหมู่บ้านไทย ผู้ศึกษาได้พบกับเขาขณะนำข้าวสารไปแจกกับ คนด้อยโอกาส ในหมู่บ้านไทย ซึ่งก็ให้ปันกัน ทั้งพลเมืองไทยและคนที่ย้ายมาจากพม่า เขาเล่าให้ฟังว่า เขารับจ้างขับรถมอเตอร์ไซด์ โดยใช้ทางลัดถนนลูกรังวิ่งจากอำเภอหนึ่งของแม่ฮ่องสอนไปส่งที่เชียงใหม่ คิดเงินค่าส่งคนละ 2,500 บาท ถ้าซ้อนสามคิดคนละ 2,000 บาท

ผู้ศึกษาถาม: ทำไมคิดราคาแพงจัง?

“พี่! เสี่ยงมากนะ...พวกนั้นถ้าถูกจับเขาเอาไปปล่อยชายแดน แต่ผมติดคุกนะ ผมนะเสี่ยงกว่าอีก บางครั้งก็รีบกลับมาจากเชียงใหม่ด้วย แต่ติดถูกกว่า คนละ 1,000 แต่ไม่ค่อยมีกลับมาหรอก มีแต่ไป”

ผู้ศึกษาถาม: เคยเจอตำรวจไหม

“เคยพี่! เขามาดั๊กมั้ง? ผมเห็นก่อน แล้วก็วิ่งล้มรถเข้าไปในป่าเลย ให้เขาเดินกันไปเองบอกทางกันมาก่อนแล้ว คุยไว้แล้วว่า ถ้าเจอตำรวจเขาต้องไปเอง... เงินเราเอาไว้ ผมว่าเขาน่าสงสารนะ บางคนไปทิ้งลูกทิ้งเมียเลย ตอนเราต้องทิ้งเขาเนี่ยสงสารมาก...ให้เงินคืนบ้างเราเก็บไว้บ้างถ้าไปได้ไม่ไกล...มีทั้งหมดแหละ จากศูนย์อพยพ แล้วก็จากที่ไหน ๆ”

อยู่มาวันหนึ่งผู้ศึกษาได้รับแจ้งจากผู้หญิงในแคมป์ว่า ลูกเลี้ยงคนหนึ่งของเธอหายไป เธอขอให้ผู้ศึกษาไปตามหาให้เธอ เธอบอกทางให้ไปบ้านที่คาดว่าลูกเลี้ยงเธอจะหนีไปที่นั่น เมื่อผู้ศึกษาไปถึง พบว่ามีบ้านปลูกอยู่มากมาย ปลูกแบบง่าย ๆ บางหลังก็แคเอาเศษกิ่งไม้มาผูกกับใบไม้ง่าย ๆ ทับด้วยพลาสติกใส ใกล้เคียง ๆ กัน มีแหล่งน้ำ ล้ำเหมืองไหลตลอดปี

และอีกเหตุการณ์ ชายหนุ่มคนหนึ่ง เดินทางออกมาจากชุมชนพลัดถิ่นมาหาผู้ศึกษาที่บ้านพัก แล้วขอให้พาไปบ้านเจ้านายเก่า เขาเคยทำสวนที่นั่น และที่ไปก็เพื่อจะไปขงานทำ เมื่อไม่ได้ก็ขอให้โทรศัพท์มือถือของผู้ศึกษา โทรหาพี่ชายที่เชียงใหม่ แล้วอีกคนหนึ่งอยู่ที่อำเภอแม่สะเรียง พี่ชายของเขาทั้งสองคนมีมือถือเป็นของตัวเอง และพูดไทยได้คล่องแคล่ว เช่นเดียวกับเขา แต่สำเนียงอาจจะแปร่ง ๆ บ้าง

บางคนที่ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนก็เพราะเพื่อมาเปิดร้านขายของให้แก่ผู้อพยพ บางคนก็เพื่อเข้ารับการศึกษาภายในประเทศไทยหรือภายในชุมชนพลัดถิ่น บางคนรวมตัวเกาะกลุ่มกันและแทรกอยู่อย่างกระจัดกระจาย ะหว่างชุมชนไทย

ในจำนวนหนึ่งที่ได้พัฒนากลายเป็นบุคคลากรองค์กรเอกชน และยังคงทำงานช่วยเหลือผู้ลี้ภัย เป็นความจริงอีกเรื่องหนึ่งก็คือ ผู้ที่เป็นบุตรหลานของผู้นำกองทัพ กะเหรี่ยงและคะเร็นนี่จะมีโอกาสสูงกว่าคนอื่น ๆ ที่จะส่งลูกของตนเองไปรับการศึกษาภายในประเทศไทย และส่งไปศึกษาต่างประเทศ เช่น ที่อเมริกา แต่ถึงแม้การได้สถานะพิเศษนี้จะได้มาโดยง่ายกว่าคนอื่น ๆ ก็ไม่ได้หมายความว่าพวกเขาจะสุขสบายเหมือนคนไทยโดยทั่วไป ในกลุ่มนี้ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์คนที่มีพื้นเพเดิมเป็นคนจากฝั่งพม่าบางคน ซึ่งเขาพยายามที่จะอธิบายว่าตนเองลำบากอย่างไร และต้องทำงานรับจ้างเพื่อที่จะต้องเรียนให้จบปริญญาตรี เมื่อทำงานสูงขึ้น บางคนได้เดินทางไปศึกษาภาษาในระยะเวลาสั้น ๆ หรือเรียนในระดับมหาวิทยาลัยในประเทศไทย หรือที่ต่างประเทศอีกด้วย

บางคนเมื่อทำงานในไทยและมีครอบครัว และรู้สึกถึงความไม่ปลอดภัย กลัวว่าจะถูกจับส่งกลับไปประเทศพม่า ก็ย้ายเข้ามาในชุมชนพลัดถิ่น อาศัยสถานภาพผู้ลี้ภัย โดยหวังว่าเมื่อลูกของตนเองโตแล้วก็จะย้ายออกไปอยู่นอกชุมชน หรือบางคนก็หวังว่าจะสามารถขอลี้ภัยไปประเทศที่สามได้

3.1.2 บ้านเพื่อครองชีพ: สถานที่พักพิงอยู่อาศัยถึงถาวร ที่ไม่มีวันลงหลักปักฐาน

เมื่อผู้ลี้ภัยเริ่มเข้ามาอยู่อาศัยชุมชนพลัดถิ่น หัวหน้าชุมชนจะจัดหาที่ว่างให้ปลูกบ้าน เมื่อมีที่อยู่เป็นหลักแหล่งแล้ว หากมีเงินติดตัวมามาก หรือหาเงินได้เพิ่มมากขึ้น เขาก็สามารถที่จะหาซื้อที่ดินดี ๆ ที่กว้างกว่าเดิมเพื่อปลูกบ้านใหม่ได้ ที่ดินแคบ ๆ ขนาดหนึ่งห้องมีราคาประมาณ 3,500 บาท แม้แต่ชุมชนพลัดถิ่นก็ยังสามารถหาซื้อที่ดินได้ คนจนหรือไม่มีเส้นสายที่จะหาเงินได้ เมื่อเดือดร้อนต้องการเงินเขาก็อาจจะขายที่ดินที่ดี ไปให้กับคนอื่นที่มีเงินซื้อ นี่ก็อาจจะเป็นเหตุผลเล็ก ๆ ว่า ทำไมบางคนถึงมีบ้านและที่ดินที่กว้างหรือใกล้แหล่งน้ำประปรายมากกว่าคนอื่น ๆ

ในขณะที่บางคนต้องอยู่อาศัยอยู่ในที่ชั้น มีคนสูงอายุจำนวนมากที่ต้องอาศัยอยู่ในชั้น ห่างจากแหล่งน้ำ อย่างไม่น่าเชื่อว่า เขาไม่มีแม้แต่ภาชนะเล็ก ๆ สำหรับบรรจุน้ำขึ้นไปใช้บนบ้าน แต่สำหรับบางคนที่มีเงินสามารถที่จะซื้อสายยางยาว ๆ นำน้ำไปใช้ที่บ้าน ในครัว รดผักได้ เมื่อมีโครงการเข้าไปสนับสนุนให้ชาวบ้านปลูกผักไว้กิน สิ่งแรกที่ต้องคิดกันมากก็คือ ไม่มีที่ว่างให้ปลูกอะไรได้ โดยเฉพาะชาวบ้านไม่เคยชินกับการดำรงชีพในที่แคบ ถึงแม้เขาจะอยู่ในชุมชนมานานเกือบยี่สิบปีก็ตาม แต่ถึงแม้จะมีที่ก็เกิดความลำบากอีกว่าจะรดน้ำผักอย่างไร ภาชนะไม่มี หรือหากมีก็ไม่สามารถแบกน้ำขึ้นไปรดน้ำผักได้

ผู้ศึกษาได้พบเห็นพวกคนในชุมชนจำนวนหนึ่งแบกต้นกล้วยที่ตัดจากป่าห่างจากชุมชน และพากันแบกเดินขึ้นเขาเพื่อเอาหยวกกล้วยไปทำอาหาร และเอาต้นกล้วยไปเลี้ยงหมู จึงถามพวกเขาว่าทำไมไม่ปลูกในชุมชน พวกเขาบอกว่า มีคนปลูกน้อย เวลาผลออกคนที่ไม่ปลูกก็มาขโมยเอาไปกิน จับขโมยไม่ได้ จึงหมกกำลังใจจะปลูก บางคนก็มาขอเอาดี้อ ๆ ทั้งที่บริเวณบ้านตัวเองก็ปลูกผักได้ ก็เลยไม่ปลูกมันซะเลย ปลูกไปก็ไม่ค่อยได้กิน

ถึงแม้การขายที่ดินจะเป็นช่องทางที่ทำให้สามารถเกิดการกระจายเงินจากคนมั่งมีในชุมชนได้ แต่ในที่สุดผู้ที่ขายที่ดินก็ต้องหาเงินที่มากขึ้นอีกหากไม่พอใจที่ดินที่ตัวเองมีอยู่ ในที่สุดก็พยายามที่จะหาเงินซื้อที่ดินใหม่ มีน้องสาวคนหนึ่งกำลังจะแต่งงานก็เล่าให้ผู้ศึกษาฟังว่า คู่บ่าวตัวเองได้ซื้อที่ราคา 3,500 บาท และหาซื้อไม้อีก 2,500 บาท เพื่อปลูกบ้าน รวมค่าจ้างในการปลูกบ้านก็เกือบหมื่นบาท สำหรับคนจน ๆ การจะสร้างบ้านเพื่อแยกครอบครัวใหม่หลังแต่งงาน ซึ่งไม่ใช่ช่วงเวลาที NGOs จัดหาไม้ให้ประจำปี เป็นเรื่องยากมาก ต้องมีเงินมากจริง ๆ เงินหนึ่งหมื่นบาท สำหรับคนพลัดถิ่นเป็นเรื่องที่เกินจะฝันได้

ชุมชนพลัดถิ่นคล้ายกับชุมชนแออัดในกรุงเทพฯ หลังคาบ้านใกล้ชิดติดกัน เพียงแต่ว่าเป็นชุมชนแออัดที่ตั้งอยู่กลางป่าชืดชายแดนไทย-พม่า และมีแนวรั้วที่เป็นกองทัพกะเหรี่ยงแดงหรือคาเร็นนี่ กับกองทัพพม่านั่นเอง

ดังนั้น ชุมชนจึงเหมือนพื้นที่รอยแผลยาว ๆ ที่ถูกเปิดออกกลางป่าลึก แล้วยัดชีวิตเข้าไปในรอยแผลนั้นมากกว่าหมื่นคน ความจริงก็น่าจะพอ หากพวกเขาเพียงแค่ใช้เป็นที่พักบ้านพักอาศัยเพียงชั่วคราว เหมือนดังคำเรียก “ค่ายผู้ลี้ภัย” อย่างเป็นทางการของรัฐบาลไทย ว่า “ที่พักพิงชั่วคราว” ชุมชนนี้อายุประมาณ 17 ปี ชุมชนพลัดถิ่นอื่น ๆ ก็ประมาณ 35 ปี หากพวกเขาเข้ามาตอนเด็ก หรือเกิดในชุมชน ขณะนี้ก็อยู่ในวัยหนุ่มสาว ให้กำเนิดเด็กเล็ก ๆ รุ่นใหม่มากมาย อย่างเช่น หากเข้ามาเมื่ออายุ 4 ขวบ ปัจจุบันก็อายุ 21 ปี หากเป็นคนวัยกลางคน ก็ย่างเข้าสู่วัยชรา และมีผู้เฒ่ามากมายที่ต้องพักผ่อนในสุสานถาวรภายในชุมชนพลัดถิ่น

พื้นที่แคบ ๆ ถูกใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ แบ่งออกเป็นหมู่บ้านต่าง ๆ (sections) หรือคำที่เขาใช้เรียกว่า “ป๊อก” มีทั้งหมด 15 ป๊อก พื้นที่เลื้อยไปตามลำห้วยสายหนึ่ง พวกเขาพยายามใช้พื้นที่ราบเท่าที่จะมี แต่ก็ล้นขึ้นไปบนภูเขา ที่สูงชันมาก ๆ เขาก็สามารถสร้างบ้านได้ หากดูจากรูปภาพ เราก็จะเห็นว่าเขาปลูกบ้านเหมือนรีสอร์ทสวยงาม บ้านไม้ไม่ปลูกไล่ระดับชั้นความสูงไปเรื่อย ๆ แต่เมื่อเราเดินระหว่างบ้านก็จะพบว่า ไม่น่าจะมีความสุขมากนัก ทั้งอากาศเสีย น้ำเสียที่ไหลนองพื้น มูลสัตว์เลื้อย เอะอะ และบางครั้งก็พบมูลคน สภาพแวดล้อมแออัด ที่พักแคบ ๆ ในบ้านหนึ่งหลัง อยู่กันทั้งครอบครัว พ่อ แม่ ลูก หรือ มีปู่ย่าตายายอยู่ด้วยกัน

ที่นี้ก็คล้ายชุมชนใหญ่ ๆ ในที่อื่น ๆ มีสถานที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนา โบสถ์คริสต์ วัดพุทธ มีสนามกีฬาออกกำลังกาย โรงเรียน สถานที่ราชการ ที่แจ้งเกิด-ตาย เมื่อกระทำความผิดก็มีตำรวจชุมชน ตำรวจจับตัวมาลงโทษในกระบวนการของศาลภายในชุมชน โดยไม่ต้องใช้ศาลไทย ในชุมชนมีกฎหมายที่ผสมกันระหว่างกฎหมายของ องค์การสหประชาชาติ และประเพณีของคาเร็นนี่ ซึ่งก็ผสมกันออกมาจนไม่ทราบว่ามีมาจากเผ่าไหนเป็นหลัก

การอยู่อาศัยในแต่ละหมู่บ้าน ไม่มีระบบการจัดการจำแนกประเภทว่ามาจากชุมชนใด จากพม่า ศาสนาอะไร เผ่าอะไร อยู่คนละกัน เมื่อครอบครัวไหนต้องการแยกหนี โดยส่วนใหญ่ไม่สามารถปลูกบ้านเพิ่มเติมจากบ้านหลังเดิมได้ อาจจะต้องย้ายไปอยู่คนละหมู่บ้าน พ่อแม่ลูกจึงมักจะแยกกันอยู่ ในกรณีที่มีการแต่งงานแยกครอบครัว ป่อยครั้งที่เจอพบตายายอยู่ด้วยกันตามลำพัง 2 คน ขาดคนดูแล

ภายในชุมชนพลัดถิ่นในบางหมู่บ้าน มีคนไทยที่ได้ภรรยาเป็นคนในชุมชนได้ซื้อเครื่องปั่นไฟเข้ามาใช้ และเดินสายไฟไปตามบ้านต่าง ๆ คนที่จะใช้ไฟฟ้าจะต้องจ่ายเป็นค่าน้ำมันคนละ 50 บาทต่อเดือน ไฟจะถูกส่งให้ใช้ตามสาย ตั้งแต่เริ่มมืดจนถึงเวลา 21.00 น. ก็จะหยุดเครื่องปั่นไฟ คนที่มีเงินมากก็จะซื้อเครื่องเล่นเทปมาฟัง หรือ ซื้อเครื่องเล่น VCD มาขายเพื่อเก็บเงินค่าดู ภายในชุมชนมีร้านให้เช่า VCD หลายร้าน หนังสือดูกันก็นำมาจากประเทศพม่า หนังสือเรื่องตัวละครจะเป็นทหารในกองทัพที่สู้รบกับพม่า และมีบางฉากบางตอนนำภาพเก่าของขุนสามช้างอิงในท้องเรื่องด้วย

3.1.3 เหตุผลที่ไม่สามารถลงหลักปักฐานได้ในบ้านพลัดถิ่น

3.1.3.1 อาหารที่ต้องแย่ง

ผู้ศึกษาได้เสนอไว้แล้วข้างต้นในหลาย ๆ ที่ ว่าพวกเขาอยู่กันค่อนข้างอดอยาก อดอยากอย่างไร ผู้ศึกษาจะเสนอให้เห็นภาพที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้นต่อไป

ผู้หญิงและเด็กในชุมชนมักจะถูกเป็นเหยื่อของความรุนแรง ถูกทำร้ายร่างกาย และถูกแย่งอาหารจากผู้ชาย พวกเขาหวงหน้าชุมชนพยายามอธิบายว่าสาเหตุมาจาก เพราะผู้ชายจำนวนมาก เคยมีบทบาทในกองทัพ เคยรบ ต่อสู้ แต่เมื่อต้องมาอยู่ในชุมชนลี้ภัยพวกเขารู้สึกว่าตนเองไร้ความหมาย ไม่มีความสามารถ ภรรยา มีบทบาทนำในครอบครัว ในเรื่องการหาอาหาร และจัดการที่พัก การสร้างเครือข่ายเพื่อหาอาหาร และโอกาสอื่น ๆ ผู้ชายจำนวนหนึ่งที่ยังไม่ปรับตัวหรือปรับตัวไม่ได้ จึงเกิดความเครียด ต้มเหล้า ทำร้ายผู้หญิงและภรรยา และมีหลายรายที่ข่มขืนผู้หญิงด้วย

มีอยู่รายหนึ่งที่ผู้ศึกษาได้รับรายงานจาก อาสาสมัครภายในชุมชน ว่า มีคนแก่อยู่อาศัยกับหลาน แม่ของเด็กเสียชีวิตไปแล้ว แต่พ่อของเด็ก ได้ถือเอาเด็กเป็นลูกของเขา เมื่อมีข้าวสารหรือสิ่งของอื่น ๆ มาแจกจะเข้ามาแย่งไป โดยอ้างสิทธิความเป็นพ่อ และการที่เขาจะต้องกลับไปรบอยู่ ผังพม่า ข้าวและสิ่งของถูกนำไปขายเพื่อนำเงินไปซื้อเหล้ากินเมื่อกลับมาพักจากการเข้าประจำฐานรบ มีบางรายที่ลูกของตัวเองก็เข้ามาแย่งสิทธิในการรับข้าวของเครื่องใช้ไป ซึ่งภายหลังจากที่ลูกได้ทอดทิ้งให้คนแก่อยู่ตามลำพังแล้วก็ได้ดูแล

แต่ผู้ชายก็ไม่ได้เป็นเช่นนั้นทั้งหมด บางกรณีที่ผู้ศึกษาจะบรรยายต่อไปนี้อาจจะเห็นได้ว่า การอดอยากและการที่ผู้ชายคนหนึ่งต้องเลี้ยงครอบครัวนั้นเป็นอย่างไร ผู้ศึกษาพบเขาขณะที่เรา

จัดฝึกอบรมการเกษตร เพื่อที่พวกเขาจะสามารถนำความรู้ไปจัดการพื้นที่ของเขาในอนาคตที่บ้านเมืองเขาได้ ขณะที่เราผู้อบรมพักกินข้าว พวกเราได้นำอาหารที่เตรียมไว้ อาหารทั้งหมดเราซื้อจากร้านข้าวแกงแม่ฮ่องสอน มี กับข้าวหนึ่งถุงคู่กับข้าวเปล่าหนึ่งถุง เป็นกับข้าวที่มีทั้งหมู ผัก เนื้อ และไก่ ให้เลือกกิน โดยส่วนใหญ่เมื่อได้รับข้าวแล้วก็จะนั่งที่เก้าอี้เพื่อกินข้าว แต่มีคนหนึ่ง เขาเดินไปแอบยืนกินข้าวตรงทางเดินที่ลับตา ผู้ศึกษาเดินผ่านและสังเกตเห็นว่า เขาเอามือล้วงลงไป ในยามสกปรกแล้วใช้มือเปล่า ๆ ล้วงข้าวสีขาว ๆ เปล่า บีบแน่น ๆ เป็นก้อนแล้วยัดใส่ปากแต่ละก้อนก็ใหญ่ ๆ ผู้ศึกษาหลบไปข้างหลังเขาและแอบมองซักครู่ ก็สังเกตเห็นว่า อีกมือหนึ่งของเขายังถือข้าวที่เราแจกไว้ เขาไม่กินข้าวที่ได้รับจากการฝึกอบรม อาสาสมัครจากชุมชนบอกให้ผู้ศึกษาฟังว่า เขาคนนี้มีลูกและภรรยา ถ้าเขารู้ว่ามีฝึกอบรมที่ไหน ถ้าองค์กรผู้จัดอนุญาตให้เขาเข้ารับการฝึกได้ เขาก็จะทำอย่างนี้ เขาจะเก็บข้าวไปให้ลูกและภรรยาที่บ้าน อาจจะไม่ใช่เขาคนเดียว ที่เป็นเช่นนี้ เพียงแต่ว่าวันนี้ผู้ศึกษาเพิ่งสังเกตเห็นข้าวของเขาในยามไบนั่นช่างหายาบ แข็ง ร่วน มือที่เขาหยิบข้าวขึ้นมากิน เป็นมือที่แห้ง ๆ ข้าวติดที่มือเขาเต็มไปหมด ผู้ศึกษาเห็นเขาใช้ปากแตะเล็มมือที่เปื้อนไปด้วยข้าว ใบหน้าของเขาเหมือนกับคนทุกคนในชุมชน คือ เหนื่อยหน่ายไร้สีหน้า เจ็บขริม

การอดอยากและเพื่อที่จะพ้นจากความอดอยากเป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่ต้องคิดค้นกันออกมา นางสาวคนหนึ่งเล่าให้ผู้ศึกษาฟังว่า เมื่อหลายปีก่อนเธอไม่มีเงินที่จะซื้ออาหารกินเลย ต้องไปโรงเรียน พ่อได้เงินมาก็เมาเหล้า แม่ทั้งพ่อไปอยู่นอกชุมชน เขาอดอยากเป็นอย่างมาก พ่อได้สอนให้เขาทำเหล้า เอาไปขาย ตอนแรกก็ไม่ว่าผิดกฎหมาย ทั้งกฎหมายในชุมชนพลัดถิ่นแล้วก็นอกชุมชน ข้าวหนึ่งถังจะสามารถนำมาหมักเป็นเหล้าแล้วกลับไปขายเติมน้ำในปริมาณที่ผู้กินไม่รู้ว่าเป็นเหล้าผสม แต่เป็นงานที่เหนื่อยมาก ๆ ตอนต้มเหล้าต้องทำกลางคืน กลัวก็กลัวแต่ก็ต้องทำ พ่อไม่ได้ช่วยอะไร อยู่อย่างหมดอาลัยคิดถึงแม่ เมื่อขายได้หมดแล้วสามารถนำข้าวที่ได้รับบริจาคมาสร้างเงินและนำไปซื้อข้าวกลับคืนมาและพอเหลือซื้อกับข้าวกับขนมอีกเล็กน้อย เธอไม่อยากทำ แต่พ่อเธอก็ขอให้ทำ โดยจงใจว่า

“ถ้าไม่ทำ... เราจะไม่ทำอะไรกินเลย จะต้องกินข้าวเปล่า ๆ”

ผู้ศึกษาได้ยินแล้วก็นึกไปถึงว่า คึนหนึ่งที่แม่ฮ่องสอน ระหว่างกินเหล้ากัน คนที่แม่ฮ่องสอนได้ให้เงินกับลูกจ้างไทใหญ่ ไปซื้อเหล้าเถื่อนมาให้ผู้ศึกษากิน ที่นั่นก็ไม่ห่างจากชุมชนเทาไหร์นัก ผู้ศึกษามาคิดได้ทีหลังว่าอาจจะมึเหล้าบางขวดที่เป็นของน้องสาวคนนั้น

อีกกรณีหนึ่งหนึ่งที่ผู้ศึกษาได้พบ มีผู้ป่วยรายหนึ่งเป็นเด็กหนุ่มอายุประมาณ 15 ปี กิ่งไม้หล่นใส่ศีรษะเข้ารับการรักษา แม่เขาติดต่อมายังผู้ศึกษาผู้ศึกษาจึงเข้าไปเยี่ยม ทราบว่ารักษาตัวมานาน แต่ไม่หาย ภายหลังจากการรับการรักษา มีอาการเดินไม่ตรง การทรงตัวมีปัญหา ไม่พูดจากับคนในบ้าน เขาแต่นั่งอยู่นอกชานบ้าน นิสัยเริ่มกลายเป็นเด็ก บางครั้งไม่ยอมกินอาหารง่าย ๆ อย่างที่กินกัน ร้องอยากกินอาหารดี ๆ แม่ต้องนำข้าวไปขาย เพื่อซื้อ อาหารประเภทเนื้อสัตว์ในชุมชนมาทำอาหารให้กิน หลังจากนั้นหนึ่งสัปดาห์ อาสาสมัครได้มาเล่าให้ฟังว่า เขาเริ่มเขียนหนังสือระบายความในใจว่า เขารู้สึกตัวเองที่ไม่มีประโยชน์ที่จะอยู่ต่อไป ต้องการที่จะตาย ในรายนี้ทางคลินิกอธิบายว่า เด็กหนุ่มถูกกิ่งไม้ขนาดใหญ่ในป่า ทับที่ศีรษะ กะโหลกศีรษะแตกยุบ ได้ส่งไปที่โรงพยาบาลในจังหวัดเชียงใหม่ รักษาตัวหลายเดือน หมอได้ผ่าตัดนำสมองและกะโหลกบางส่วนออกไป ดังนั้นอาการของเขาเวลานี้ดีกว่าเก่ามากแล้ว ไม่สามารถรักษาได้มากกว่านี้ แต่เขาจะต้องทำกายภาพบำบัดอย่างต่อเนื่อง ซึ่งก็ได้อบรมคนที่บ้านของเขาไปแล้ว ปกติเมื่อมีผู้ป่วยอาการหนัก ๆ ทางคลินิกก็จะมีอาหารเสริมให้ เช่น ไข่ แต่หากป่วยนานพันโคมา ร่างกายแข็งแรงแล้วก็จะหยุดให้ พวกเขาจะต้องหาอาหารกินเอง

ผู้ศึกษาเพิ่งมาพบที่นี้เป็นครั้งแรกว่าการป่วยจากการกินข้าวเป็นอย่างไร ผู้ศึกษาทราบมาว่า มีคนจำนวนหนึ่งในชุมชนที่ป่วย เพราะกินข้าวแล้วไม่อิ่ม ต้องกินข้าวมากผิดปกติ อาสาสมัครแปลให้ผู้ศึกษาฟังว่า พวกเขาไม่มีอาหารอะไรกินเลย มีกินแต่ข้าวกับพริก สวนถั่วกับสิ่งของอื่น ๆ จะต้องนำไปขายเพื่อให้ได้สิ่งของจำเป็น เช่น ของกิน ซึ่งก็กินได้ไม่กี่มื้อ ในหนึ่งรอบอาหาร คือหนึ่งเดือน อาสาสมัครหญิงผู้หนึ่งเล่าให้ผู้ศึกษาฟังว่า

“พวกเขากินข้าวกับพริกแห้ง พอนิวก็กินข้าวอีก กินทุกมื้อ ไม่มีอะไรจะกิน ก็ต้องกินแค่พริกกับข้าวเหนียวแหละ ไม่รู้ทำไม กินเทาไหร์ก็ไม่อิ่มซะที ถ้าข้าวหมดก่อนก็ยิ่งอดอยากใหญ่ ต้องไปขอยืมข้าวคนอื่น ยืมมาได้ก็น้อย ต้องกินน้อย ๆ รอให้ถึงวันที่ได้ข้าวใหม่... ที่หนูรู้ณะพี หนูก็เคยเป็น พ่อก็เคยเป็น... พวกเราเป็นยังเงี้ยกันเยอะเลยพี... จะทำไงดี... หนูไม่รู้จะทำยังไง”

3.1.3.2 เส้นทางการเดินทางของข้าวและการจัดการเศรษฐกิจ บนความอึดอัด

ภาพของคนที่มายื่นออกกันหน้าโกดังข้าว ที่ลานข้างถนน ฝุ่นปลิวตลบ ทุกครั้งที่รถ NGOs ต่าง ๆ วิ่งผ่าน พวกเขา นั่งตากแดด บางคนก็มีผ้าโพกหัว เป็นภาพที่พบเห็นหลายวันในแต่ละเดือน ข้าวคืออาหารที่สำคัญที่สุดในชุมชน

ปริมาณการแจกข้าวจะคำนวณเป็นรายคนไป ผู้ใหญ่กับเด็กจะได้ข้าวไม่เท่ากัน การจำแนกคนเพื่อแจกข้าวถูกแบ่งออกมาหลายมาก คือ แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ เด็ก กับ ผู้ใหญ่ คนที่ไปทำงานรับจ้างนอกชุมชน จะไม่ได้รับข้าว คนในครอบครัวมีหน้าที่ที่จะต้องแจ้งหัวหน้า หมู่บ้าน ให้ทราบว่ามีใครออกไปทำงานนอกชุมชนบ้าง หากไม่แจ้งจะถูกตัดข้าวทั้งครอบครัว แต่การกินข้าว มีความแตกต่างกันมาก อย่างกรณี ผู้ชายกับผู้หญิงก็กินข้าวในปริมาณที่แตกต่างกัน ในหมู่ผู้สูงอายุก็เช่นเดียวกัน ก็ไม่ได้กินข้าวเท่ากัน เป็นเรื่องสามัญสำนึก ข้าวที่แจกให้ชาวบ้านเป็นเรื่องที่พวกเขาจะต้องบริหารกันอย่างมาก ไม่สามารถกินกันได้ตามความอยากหรือความหิว

นอกจากข้าวที่สามารถแปลงไปเป็นแอลกอฮอล์สำหรับดื่มได้ แล้วเปลี่ยนมูลค่าของข้าวมาเป็นเงินและในที่สุดก็ใช้ส่วนต่างของมูลค่าข้าวเป็นเงินกลับมาเป็นข้าวและอาหารอื่น ๆ ให้แก่ผู้ลี้ภัยบางคน น้องสาวบางคน แต่ข้าวก็มีประโยชน์มากกว่านั้น สำหรับหัวหน้าชุมชน ข้าว และสิ่งอื่น ๆ ที่ได้รับบริจาค คือ ไม้ไผ่ และอาหารบางชนิด เช่น ถั่ว พวกเขาสามารถทำการค้าและนำเงินใช้ประโยชน์ได้อย่างมากมายจากสิ่งเหล่านี้

ผู้ศึกษาขมมาเหตุผลของการดำรงอยู่ของเศรษฐกิจภายในชุมชนพลัดถิ่น ซึ่งผู้นำได้ใช้การควบคุมข้าวมาประยุกต์ในการควบคุมคน ซึ่งเป็นการบริหารที่แยบคายและอยู่ในขั้นตอนที่ต่ำที่สุดคือการควบคุมความหิวของคน ความอดอยากของคน ให้คนยอมเสียสละให้แก่ “ชาติ” ที่ถูกประกอบสร้างเป็นจินตนาการของชาวคาเร็นนี่ หากเป็นคาเร็นนี่จะต้องรักชาติ เสียสละเพื่อชาติ และบริจาคข้าวที่ถึงแม้จะได้น้อยแล้วก็ตาม เพื่อที่ ผู้บริหารจะนำข้าวไปช่วยนักรบที่สู้รบในประเทศพม่า และบางส่วนจะนำไปขายให้แก่คนในชุมชนเองและภายนอกชุมชนพลัดถิ่น และหากทำผิดกฎ เช่น การควบคุมกำลังคนภายในชุมชน จะถูกดัดให้ข้าว ซึ่งข้าวที่ถูกยึดไว้ เป็นเรื่องของผู้นำที่จะจัดการ ไม่มีใครทราบว่ามีการบริหารรายได้ที่ได้จากการค้าขายข้าวและสินค้าประเภทอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม คำบอกเล่าที่ได้มาไม่สามารถระบุข้อมูลได้อย่างชัดเจน แต่เป็นประสบการณ์ตรงของผู้ลี้ภัย

“การแจกข้าวที่นี่ เราจะแจกให้เฉพาะคนที่อยู่ในค่ายเท่านั้น ใครที่ออกไปรับจ้างทำงานข้างนอกจะไม่ได้รับข้าว ถ้าใครออกไปทำงานโดยไม่แจ้ง จะถูกลงโทษทั้งครอบครัว เขาจะไม่ให้ข้าวสารทั้งครอบครัว และก็คนที่ไปทำงานข้างนอกเนี่ย เยอะมาก แต่ว่าในรายชื่อรับข้าวไม่ได้ถูกตัดออกไป พวกเขาไม่ได้รับข้าว แต่ไม่รู้ว่าจะไปไหน เขากำลังตรวจสอบกันว่า ใครเอาข้าวทำอะไร”

“พวกเราพอได้ข้าวก็จะมีกรเก็บข้าวจากทุกครอบครัวไปรวมกันไว้ให้กับ committee เขาจะเอาไปช่วยทหารที่ยังรบเพื่อประเทศของเรา”

“ตอนนี้ถั่วที่แจกเขาไม่ค่อยจะรับซื้อแล้วเพราะมันเป็นถั่วเก่า ๆ เพราะ ... (เอ็นจีโอ) เขาไม่ซื้อถั่วใหม่เข้ามาแจกแล้ว เขาซื้อจากแค้มป์เลย ก็ไม่ต้องขนส่ง ชาวบ้านรับแจกถั่วแล้วก็เอามาขาย พอรับซื้อมาก ๆ ก็ไม่รู้จะขายใคร ถั่วที่กินกันในแม่ฮ่องสอนก็เอาไปจากที่นี่แหละ เหมือนถั่วที่ใช้กันในร้านหมูย่างเกาหลี ก็มีคนจากแค้มป์เอาไปขาย ตอนนี้ตลาดข้างนอกไม่รับซื้อแล้ว ของก็เหลือในแค้มป์เยอะเลย เขาก็เปลี่ยนมาซื้อจากผู้รับซื้อแล้วเอามาแจกกันเอง รวมทั้งข้าวด้วย ทำแบบเดียวกัน ถ้าไม่พอก็ซื้อจากข้างนอกมาเพิ่ม”

ผู้ศึกษาถูกกำชับว่า

“..... เพราะว่าทาง committee สั่งไว้ให้เป็นความลับระหว่างเอ็นจีโอกับคนในค่าย”

กรณีของการค้าไม้ไผ่ก็แสดงให้เห็นได้ชัด ว่าทุกปีจะมีการแจกไม้ไผ่ ให้กับคนในชุมชน แต่พวกเขาก็ไม่ได้รับตามจำนวนที่แจกให้เขาที่จะเพียงพอสำหรับการสร้างบ้านใหม่หรือซ่อมแซมบ้านได้ มีการหักไม้จำนวนหนึ่งไป เมื่อพวกเขาได้รับไม้ไม่พอที่จะสร้าง เขาก็จำเป็นต้องซื้อไม้ไผ่เพิ่ม ก็จะมีการนำไม้ไผ่ออกมาขายอีกทีหนึ่ง

“พอพี่ (NGOs ระดับบริหาร)... เขามาแตะแล้วก็ต้องการตรวจสอบ
จัดระบบการแจกไม้ไผ่ใหม่ ก็มีคำสั่งจากต่างประเทศ (ต้นสังกัดของเอ็นจีโ
นั้น ๆ) มาให้ย้ายแบบกะทันหันไม่มีสาเหตุ... คนทำงานที่นี่เห็นอะไรไม่ถูก
ไม่ต้องก็อย่าคิดว่าจะทำอะไรได้เพราะว่าบางอย่างเขารู้กัน... เขาตกลงกัน
ไว้...”³

ผู้ศึกษาถามต่อ: หมายความว่าอย่างไร?

“ก็หมายความว่า ระบบแบบนี้ได้รับการยอมรับจากผู้บริหารเอ็นจีโ
มันน่าจะเป็นเรื่องการเมือง เพราะเงินที่ได้มาก็นำไปช่วยทหารที่อยู่อีกฝั่งหนึ่ง”

“งานขององค์กร... น่าจะมีการเมืองอยู่เบื้องหลัง พวกที่เป็นเอ็นจีโที่
ทำงานปกติไม่ใช่ผู้บริหารอาจจะไม่รู้ข้อมูลอะไรเลยก็ได้ มีเอ็นจีโอรุ่นพี่คนหนึ่ง
เมื่อเขาได้รับตำแหน่ง ระดับรองที่คุมภูมิภาค หรือประเทศไทย เขาได้รับทราบ
ว่า มีเรื่องที่ไม่ตรงไปตรงมา”

เจ้าหน้าที่องค์กรเอกชนอีกคนหนึ่งได้เล่าให้ผู้ศึกษาฟังว่า เรื่องที่ NGO ไปซื้อไม้ไผ่จาก
ชาวบ้าน เพื่อเอามาทำอาคารต่าง ๆ ขององค์กร ซึ่งไม้นั้นก็เป็นไม้ที่ชาวบ้านได้รับแจกจาก NGO
องค์กรนั่นเอง เหมือนรัฐขาย ซื้อขนมขาย และยังเป็นการส่งเสริมทางอ้อมให้ชาวบ้านไป ตัดไม้ในป่า
บริเวณนั้นมาเพื่อใช้ทดแทนไม้ที่ขายไป

คำอธิบายข้างต้นมาจากผู้ที่ทำงานภายในองค์กรเอกชนมานาน หัวหน้าชุมชนมีอำนาจ
ในการต่อรองมากกว่าที่ผู้ศึกษาเคยคิด เพราะเขาสามารถติดต่อไปยังผู้บริหารขององค์กรข้ามชาติได้
ถึงแม้เอ็นจีโภายในประเทศไทยจะตัดสินใจอะไร หากเขาไม่เห็นด้วย ก็จะสามารถต่อรองได้อีก หากไม่
ยอมทำตามเขาก็จะประกาศไม่รับความช่วยเหลือจากองค์กรดังกล่าว ทำให้ไม่สามารถทำงาน

³ หมายถึงการตกลงระหว่างผู้นำชุมชนกับผู้บริหารองค์กรเอกชน

ช่วยเหลือผู้ลี้ภัยและต้องปิดองค์กรภายในประเทศในที่สุด ดังนั้น ผู้นำทราบ ว่า ตัวเองมีอำนาจอะไรที่จะใช้ต่อรองเพื่อผลประโยชน์ของตน และกลุ่มตน การจัดการเรื่องคอร์รัปชันในชุมชนจึงไม่สามารถที่จะทำได้ และผู้ที่ทำงานได้จะต้องทำเป็นไม่รู้ อาศัยการรู้เท่าทันกันโดยไม่พูดออกมา

3.1.3.3 ร้านค้าภายในชุมชน: การดำเนินธุรกิจในชุมชนพลัดถิ่น

ภายในชุมชนมีร้านของชำเล็ก ๆ เต็มไปหมด ผู้ชายไม่ต้องลงทุนซื้อของ เพราะมีร้านขายส่งที่ใหญ่มาก หากไม่นับห้างในจังหวัดแม่ฮ่องสอนแล้ว ร้านในชุมชนน่าจะรองจากนั้นเล็กน้อย สินค้ามีทุกประเภท อาหารการกิน เครื่องอุปโภคบริโภค เหล้า เบียร์ บุหรี่ สบู่ ยาสีฟัน ข้าวสาร เต้าเจี้ยว ชาม กาแฟ จี๊ปาดะ ร้านขายชำขนาดเล็กจะไปรับของที่ร้านใหญ่ที่หมู่บ้าน ... เมื่อขายได้แล้วก็นำต้นทุนไปคืนที่ร้านใหญ่ เจ้าของร้านใหญ่เกี่ยวข้องกับผู้นำในชุมชน และมีนายทุนผู้หญิงที่ส่งของเข้ามาขาย

การเลี้ยงสัตว์เพื่อขายก็เป็นที่นิยม เพราะหมูมีราคามากที่สุดเป็นที่นิยมเลี้ยง ผู้ศึกษาเคยเห็นคนแบกหมูออกไปจากชุมชนไปขายในหมู่บ้านไทยบ่อยมาก เคยเห็นว่ามีหมูช็อกตาย ดิ้นไม่หยุด ก็ไปแจ้งกับองค์กรเอกชนที่ดูแลเรื่องสาธารณสุขให้เข้าไปตรวจ แต่ทราบภายหลังว่า เขาไม่ตรวจ เพียงแต่บอกว่าเป็นโรคพยาธิธรรมดา ไม่น่าจะเป็นโรคติดต่อร้ายแรง การดูแลเรื่องโรคในชุมชนไม่แน่ใจว่าสามารถคุมโรคต่าง ๆ ได้ การเลี้ยงสัตว์ทำให้เกิดความสกปรกมาก แต่ไม่มีใครที่จะสนใจเรื่องความสกปรกจากการเลี้ยงหมู อาจเป็นเพราะเป็นอาชีพที่ชาวบ้านสามารถที่จะจัดการได้ด้วยตัวเองทั้งหมด ที่น่าแปลกหากจะไม่ห้ามการเลี้ยงก็ควรสนับสนุนตรวจโรคสัตว์วัดขึ้นและควบคุมเรื่องความสะอาด น้ำในลำห้วยที่ผ่านบ้านของชาวบ้านแต่ละหลังไม่มีใครสามารถใช้ได้เพราะความสกปรก การเลี้ยงหมูก็ทำง่าย ๆ คือล้างขี้มูลสกปรกของหมูไหลไปตามพื้นที่ต่ำ หากใกล้บ้านคนอื่นก็อาจจะถูกต้องว่า ต้องหาที่ใหม่ ส่วนใหญ่จะนิยมให้น้ำสกปรกไหลลงห้วยธรรมชาติ

ผู้ศึกษาได้มีโอกาสไปสังเกตการณ์ที่ร้านขายของอยู่บ่อย ๆ สินค้าที่มีขายในร้านของลุงคนหนึ่ง เช่น ข้าวของเครื่องใช้ที่มีขายในประเทศไทย ประเภทเบหมีกิ่งสำเร็จรูป น้ำตาลทราย อาหารแห้ง อาหารสดบางประเภท เช่น มะเขือเทศ หัวหอม กะเทียม พริก กาแฟ คอฟฟี่มิกซ์ นมข้น ฯลฯ บุหรี่พม่า เครื่องปรุงอาหารประเภทต่าง ๆ ที่มาจากฝั่งพม่า

สินค้าบางอย่างที่ผู้ศึกษาเห็นในร้านของลุงจะไม่สามารถพบได้ในตลาดแม่ฮ่องสอน ตอนแรกผู้ศึกษาก็แปลกใจว่า ลุงได้สินค้าประเภทนี้มาได้อย่างไร แต่อยู่มาวันหนึ่ง ผู้ศึกษาได้คุยกับ

ป้าแม่ค้าขายของข้ามชาติ เธอได้เล่าชีวิตการขายของข้ามชาติให้ผู้ศึกษาฟังอย่างสนุกสนาน โดยเริ่มจากประเทศไทย เดินทางเข้าไปในพม่า จนทะลุไปถึงจีนอีกหลายจังหวัด เธอบอกว่า เธอจะนำสินค้าประเทศไทยเข้าไปขายในพม่าจนถึงจีน ระหว่างที่อยู่ในพม่า เธอก็นำสินค้าพม่าไปฝากเพิ่มไปขายที่จีนด้วย ขากลับเธอก็นำสินค้าจากจีนกลับมาขายที่พม่า และนำสินค้าพม่ากับจีนกลับมาขายในไทย นี่คือการที่มาของสินค้าที่มีหน้าตาแปลก ๆ ภายในชุมชนผู้ลี้ภัย ป้าเป็นชาวม้งถือบัตรประชาชนหลายสัญชาติ คือ ไทย พม่า และจีน จึงสามารถเดินทางเข้าออกได้โดยสะดวก

วันนั้นลุงเลี้ยงข้าวเย็นผู้ศึกษา ลูกของลุงทำน้ำพริกช่องที่ใส่มะเขือเทศ หอมหัวใหญ่กับปลากะป๋อง เป็นอาหารที่พิเศษในชุมชนโดยปกติไม่ค่อยได้ทำกินกันเท่าไรนัก เพราะถึงแม้ลุงจะขายสิ่งที่เรากินกันคืนนั้น แต่ก็ยังเป็นสินค้าที่มีราคาต้นทุนสินค้าที่นั่นแพงกว่าในตลาดแม่ฮ่องสอน ดังนั้นราคาขายจึงแพงกว่าที่ตลาด 20-30 %

สินค้าบางอย่าง เช่น กล้วยน้ำว่า ราคาหวีละ 15 บาท กล้วยหวีเล็ก ๆ นี้ราคาแพงกว่าในตลาดสดแม่ฮ่องสอนถึง 10 บาท นอกจากนี้ ถั่วคั่ว (ถั่วลิสง และถั่วลันเตา) ใส่ถุงเล็กกว่าฝ่ามือ 2 เท่า ราคาถุงละ 5 บาท ปริมาณที่ไม่มาก แต่ราคาขนาดนี้ก็ทำให้พวกเขาซื้อกินได้ง่าย ๆ ผู้ศึกษาเคยถามพวกเขาว่า ทำไมถึงไม่ทอดถั่วหรือคั่วถั่วขายกันเอง ทำไมถึงต้องซื้อถั่วพวกนี้จากในเมืองมาขาย แต่หากถามข้อนี้ ดูเหมือนว่าจะต้องถามถึงสินค้าที่ดูไร้ประโยชน์อีกมากมายที่ถึงแม้เขาจะมีเงินน้อย แต่ก็ซื้อหามาบริโภคกัน คือ เป๊ปซี่ เบียร์ เหล้า ซึ่งความจริงแล้ว ผู้ลี้ภัยมีกฎที่ห้ามกินเหล้า แต่ก็มีเหล้า เบียร์ ขายอยู่ในร้านค้าทั่วไป

ปลัดอำเภอเคยปรารภกับผู้ศึกษาว่า

“ผมไม่อยากให้ที่นี้ขายของที่ไร้สาระ อย่าง ขนมที่เด็กกินนี่ สีแดง ๆ เขียว ๆ ไม่มีประโยชน์อะไรเลย แต่ของพวกนี้ พ่อค้าในเมืองกับในแคมป์ เขารู้จักกันก่อนที่ผมจะมาทำงานอีก จะห้ามอย่างไร”

“พวกผักที่เอาเข้ามาขาย ราคาแพงกว่าในเมืองมาก ทำไมถึงไม่ปลูกกันในชุมชน แล้วขายกันเอง องค์กรเอกชน น่าจะสนับสนุนให้ชาวบ้านมาปลูกผัก หรือไม่ก็จ้างชาวบ้านในชุมชนเลยให้เป็นแรงงาน ผมก็ต่อรองขอที่จาก

กรมป่าไม้ มาได้หลายสิบไร่ แต่ทำไมโครงการอย่างนี้ถึงไม่ทำกัน ถ้าชาวบ้านมาทำงานในไร่ฝักของ NGOs ก็ลดคนที่ต้องไปทำงานในเมือง มีรายได้หมุนเวียนในชุมชน"

ชุมชนพลัดถิ่นมีบัญญัติกฎไว้ว่า ห้าม NGOs ค้างแรมภายในค่าย กฎเรื่องนี้ถูกนำออกมาใช้โดยกระทรวงมหาดไทย เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดเหตุที่ไม่คาดคิดตามมา อย่างกรณีการทำร้ายร่างกาย จากคนในชุมชน หรือ การทะเลาะวิวาทกัน แต่จริง ๆ แล้วจากการได้รับเรื่องราวจากเจ้าหน้าที่รัฐ เขาบอกว่า ภายในชุมชนประกอบด้วยคนหลายกลุ่ม และ spy จากฝ่ายตรงข้ามด้วย พวกหน่วยงานระดับสูงจากมหาดไทยเกรงว่า หากมีการวางระเบิดชุมชนหรือโจมตีหรือเผาชุมชนโดยที่เจ้าหน้าที่องค์การสหประชาชาติ หรือ NGOs ต่างประเทศหรือคนไทยอยู่ในชุมชน จะทำให้จัดการเรื่องภายในยากมากขึ้น จึงเข้มงวดในการดูแลชุมชน ไม่ให้เกิดเหตุที่จะบานปลายออกถึงภายนอก ดังนั้นผู้ศึกษาจึงไม่สามารถพักในชุมชนได้ แต่บางครั้งเขาก็ไม่ได้เข้มงวดตลอด ในเรื่องความจำเป็นในการควบคุมนั้นผู้ศึกษาเข้าใจไม่เคยปฏิเสธ แต่จะทำอย่างไรได้ ที่เราจะสามารถรับรู้ชีวิตของผู้ลี้ภัยได้ตลอดทั้งวัน และโดยเฉพาะเวลากลางคืนจนถึงช่วงเช้าว่า เขาอยู่กันอย่างไร

ผู้ศึกษาได้พักนอนที่บ้านลุงคนหนึ่งในบ้านชายของข้า ลุงเล่าให้ฟังว่าเคยพักที่อื่นมาก่อน หมู่บ้านของลุงถูกเผาโดยทหารพม่า เมื่อมีจังหวะในการแอบซ่อนเจ้าหน้าที่ เพื่อนอนในชุมชนอีก ผู้ศึกษาก็พบว่ามียอดส่งสินค้า มาส่งของตามร้านค้า ในเวลากลางคืน พวกเขาแอบทำต่อนเจ้าหน้าที่พักผ่อนแล้ว เวลาประมาณ 21.00 น. ก่อนหน้านั้นผู้ศึกษาสังเกตว่า รถส่งข้าวสารจะแอบนำสินค้าใส่ในรถไว้ชั้นล่าง เมื่อมาถึงใกล้ทางเข้าเชิงเขา ก็แก้งว่าส่งข้าวขึ้นไม่ได้ทั้งหมด ต้องยกลงบ้าง แล้วก็แอบเอาสินค้าลงจากรถไปซ่อนในป่า ให้คนในชุมชนเฝ้าไว้ แล้วก็จ้างให้คนเดินมาแบกของที่ทิ้งไว้เข้าไป หากแบกเข้าก็ไม่ต้องปกปิดอะไร เพราะทางอำเภอห้ามไม่ให้นำรถขนเข้าชุมชน มีการตรวจกันอย่างเข้มชั้น แต่ตอนดึก ๆ ก็มีการแอบใส่รถ วิ่งเข้าไปพร้อม ๆ กัน หลาย ๆ คัน

เรื่องห้ามนำสินค้าเข้ามาในชุมชน ไม่ทราบสาเหตุที่ชัดเจนว่า มีเหตุผลจากอะไร บางครั้งเจ้าหน้าที่ก็บอกว่า เพราะไม่ต้องการให้ ในชุมชนมีการใช้จ่ายเงินกันมากเกินไป แต่พอห้ามนำสินค้าเข้าก็เห็นใจ เพราะคนในชุมชนไม่มีอาหารเพียงพอ ข้าวของเครื่องใช้ไม่มี คนยังต้องการใช้สบู่ ผงซักฟอก และอื่น ๆ อยู่ จึงต้องยอมให้เอาเข้าไปบ้าง แต่ไม่ให้เอาเข้าไปจนเกินไปนัก ถ้าไม่อย่างนั้น คนในชุมชนก็จะออกไปทำงานหาเงินมากขึ้น และจะมีปัญหาตามมาอีกมากขึ้นไปอีก

ในเช้าตรู่วันหนึ่งของการแอบนอนในชุมชน ผู้ศึกษาตื่นขึ้นมา มีเด็กน้อยเกาะประตูร้านค้า คนในบ้านตื่นขึ้นมาเปิดประตู เขาเดินแบบแอบ ๆ เสียงหลบมุม แล้วนำถั่วเหลืองผ่าซีกที่ใส่ถุงเล็ก ๆ มา ลูงนำมาใส่กระป๋องนมได้พอดีหนึ่งกระป๋อง

ถั่ว 1 กระป๋องขายได้ราคา 4 บาท เงิน 4 บาทเท่านั้นที่เขาต้องการใช้ ลุงเล่าให้ฟังว่า คนในชุมชนจำนวนมากที่เบียดอาหารที่ NGOs แจกซ้ำ ๆ แบบนี้มาเป็นสิบปี ถ้าไม่หาผัก อาหารจากภายนอก เราก็จะกินกันอยู่อย่างนี้ อาหารป่าก็มีเฉพาะฤดูฝน คนนับหมื่นคน ก็แย่งกันกินผักป่า ออกมาเท่าไรก็ไม่พอกิน ชาวบ้านก็เอาถั่วหรือแป้งสำเร็จรูป ที่ NGOs นำมาแจก มาขาย ก็ได้เงินไม่มาก เช่น ถั่วผ่าซีก ถั่วนำมาขายทั้งหมดก็ได้เงินประมาณ 40 บาท ก็หมายความว่าในหนึ่งเดือนสามารถแปลงถั่วที่แจกมาเป็นเงิน ได้ 40 บาทต่อเดือน แล้วก็ยังมีถั่วอีกที่ NGOs แจกให้ ถั่วของที่นี่ผู้ศึกษาไม่เคยเห็นที่ไหนมาก่อน มีรูกลวงตรงกลาง สั่งทำพิเศษจากโรงงานโดยใช้ไม้ไผ่ผ่ามาวางกระบวนการอัดแน่น แล้วเผาให้เป็นถั่ว ให้ความร้อนสูง ได้ครอบครวละ 2 ลุง ขายได้อีกถุงละ 20 บาท แต่ต้นทุนจริง ๆ ราคาถุงละ 250 บาท พ่อค้าคนกลางที่รับซื้อถั่วจะอาศัยรถขนข้าวสารขนออกไปขายข้างนอกได้กำไรมหาศาล ร้านอาหารในเมืองแม่ฮ่องสอนก็ใช้ถั่วของ NGOs ทำอาหาร โดยเฉพาะร้านหมูย่างเกาหลี หลาย ๆ ร้านในเมือง ถ้าขายถั่ว พวกเขา ก็จะต้องไปเก็บฟืนในป่ามาทำอาหาร ซึ่งข้าราชการอำเภอก็ไม่ค่อยชอบใจเพราะการขายถั่วทำให้ไปก่อดันต่อปัญหาป่าไม้เข้าไปอีก

พอสายอีกหน่อย ก็มีผู้ขายนำข้าวมาขายอีก เขาใส่ถุงพลาสติกมาแล้วนำมาตวงข้าวได้ประมาณ 2 กระป๋องครึ่ง ขายได้กระป๋องละ 2.50 บาท ลุงให้เงินไป 6 บาท พอมองไปนอกบ้านผู้ศึกษาเห็นเด็กเล็ก ๆ 2 คน ยืนรอผู้ขายคนนี้อยู่ หากไม่มาพบเห็นเหตุการณ์นี้ ยากที่จะเข้าใจ อาจจะไม่ทราบว่าพวกเขาต้องทำอะไรบ้างถึงจะทำให้ชีวิตตนเอง และชีวิตน้อย ๆ อยู่รอดไปได้เรื่อย ๆ

3.1.3.4 ความเจ็บป่วยและการรักษาพยาบาล

เมื่อพวกเขาเจ็บป่วยขึ้นมา ก็จะเข้ารับการรักษา หากไม่หาย บางทีพวกเขาก็จะแอบเดินลัดภูเขา เข้าไปยังโรงพยาบาลในเมือง ซึ่งโดยส่วนมากโรงพยาบาลจะไม่คิดเงินค่ารักษา NGOs จะไม่ส่งตัวมารักษาที่โรงพยาบาล หากอาการไม่หนักจริง ๆ ในชุมชนมีคลินิกที่รักษาชาวบ้าน มีแพทย์ที่ดูแลสภาพโดยรวม 1 คน ส่วนใหญ่แพทย์จะมีคนหมุนเวียนค่อนข้างบ่อย และไม่สามารถหาแพทย์

คนไทยได้ เพราะค่าแรงต่ำกว่ามาตรฐานโดยปกติทั่วไปของแรงงานไทย มีพยาบาลทั้งหมดสองคน นักเทคนิคการแพทย์ 1 คน และฝึกคนในชุมชนเป็นเจ้าหน้าที่รักษาพยาบาล และมีจำนวนหนึ่งที่เคยเป็นแพทย์สนามในสนามรบฝั่งพม่ามาก่อน หากคนที่เข้ามาทำงานเคยเป็นทหารมาก่อนหรือ อยู่ระหว่างการพักจากการเป็นทหารก็จะได้รับการยอมรับเป็นพิเศษ

คลินิกในชุมชนสร้างกระจายออกเป็น กลุ่มหมู่บ้าน การบริหารงานแบ่งออกเป็นสองส่วน คือ จาก NGOs องค์การระหว่างประเทศ ควบคุมดูแลงานของ แพทย์ พยาบาล นักเทคนิคต่าง ๆ ฝ่ายฝึกอบรม จัดซื้ออุปกรณ์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับภายนอก อีกส่วนหนึ่งถูกควบคุมโดยผู้บริหารชุมชน ดูแลการรับคนเข้ามาทำงาน ซึ่ง NGOs ไม่สามารถก้าวท้าวได้ มีคนจำนวนหนึ่งที่แบ่งช่วงเวลาทำ คือ ออกภาคสนามสนับสนุนและรักษาพยาบาลทหารคาเร็นนี้ รวมทั้งชาวบ้านที่ยังอยู่ในรัฐคาเร็นนี้ และกลับมาทำงานในชุมชน 6 เดือน สลับอยู่เช่นนี้ ในจำนวนนี้จะมียศทหาร คนที่มียศสูงก็จะสามารถรับหน้าที่สำคัญในการทำงานคลินิกได้

นอกจากนี้พวกเขายังมีการช่วยเหลือเกื้อกูลให้แก่กลุ่มคนที่เดือดร้อนจากฝั่งพม่า มีผู้ป่วยจำนวนหนึ่งที่ไม่ใช่คะเร็นนี อาศัยอยู่นอกชุมชน หรือบริเวณแนวชายแดน เมื่อเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรัง วัณโรค หรือเจ็บป่วยด้วยโรคอื่นที่เกินขีดความสามารถในการรักษาของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ด้วยกันตามแนวชายแดน พวกเขาจะเดินเท้า หรือถูกส่งโดยรถยนต์เข้ามาที่ชุมชน บางครั้งข้ามมาทางภูเขาหลังชุมชน บางครั้งผ่านมาทางด่านตรวจ ซึ่งไม่รู้ว่าจะเข้ามาด้วยวิธีใด แต่ก็ได้รับการรักษาที่คลินิกในชุมชนพลัดถิ่น จนกระทั่งหาย หรือบางครั้งก็ตาย เมื่อหายแล้ว หัวหน้าชุมชนจะให้คนพวกนี้ออกไปจากชุมชน ส่วนมากที่มามากจะเป็นชาวไทยใหญ่ พวกเขาไม่ได้รับความช่วยเหลือจาก NGOs ใด ๆ นอกจากที่คอยช่วยเหลือกันอย่างลับ ๆ เช่นวิธีนี้

3.1.4 การอยู่สลับไปมาระหว่าง ชุมชนพลัดถิ่นกับชุมชนไทย

สำหรับผู้ที่อยู่อาศัยอยู่นอกชุมชนแบบกึ่งถาวรและถาวรอย่างเช่นชาวไทยใหญ่ จำนวนหนึ่งไม่ยินดีที่จะเข้าไปอยู่อาศัยในชุมชนของพวกเขา นั่น อาจเพราะเมื่อพวกเขาเข้ามาอยู่อาศัย และได้มีความสัมพันธ์กับคนไทยใหญ่ที่เป็นพลเมืองไทยด้วยความใกล้ชิดทั้งเรื่องศาสนา ชาติพันธุ์ ประเพณี ทำให้เขามีโอกาสที่ดี เช่น ทำงานรับใช้ งานสวน พี่เลี้ยงดูแลลูกให้แก่คนชั้นกลาง หรืออาจจะ

ได้แต่งงานกับคนไทยโดยเฉพาะผู้หญิงไทใหญ่ ในลักษณะนี้ ก็เป็นแบบเดียวกันในกลุ่มชาติพันธุ์คาเร็นนี่ (กลุ่มย่อยคะยาห์) ที่มีชุมชนคะยาห์ หรือคะเหรียงแดง ตั้งอยู่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภายหลังจากที่มีชุมชนพลัดถิ่นมาตั้งอยู่ใกล้ ๆ ทำให้หมู่บ้านเกิดการขยายตัวมากขึ้น ผู้นำชุมชนพลัดถิ่นบางคนไม่ทราบว่าหาเงินได้มาจากไหน พวกเขาสามารถซื้อที่ดินเป็นของตนเอง รวมถึงมีบัตรประชาชน เดินทางไปไหนมาไหนได้ แต่โดยหน้าที่แล้ว พวกเขาก็ยังดำรงตัวเอง เป็นผู้ลี้ภัย และมีหน้าที่การงานในชุมชนพลัดถิ่น บางคนประสบความสำเร็จ สามารถเรียนหนังสือนอกชุมชนพลัดถิ่น และบางคนมีความรู้ความสามารถในภาษาอังกฤษ ก็เข้าทำงานเป็นเจ้าหน้าที่องค์กรเอกชนระหว่างประเทศ และพักอาศัยอยู่ในชุมชนไทย หรือในอำเภอเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ช่วงฤดูเก็บเกี่ยว ชาวบ้านไทยต้องการแรงงานจำนวนมาก คนจากหมู่บ้านไทยเคยประเมินว่า จำนวนคนที่เดินออกมาทำงานเกี่ยวข้าว มากที่สุด ประมาณ 4,000 คน อย่างน้อยก็ประมาณ 2,500 คน พวกเขาจึงเป็นกลุ่มคนที่รับจ้างทำงานในหมู่บ้านไทยแบบเข้าไปเย็นกลับ ค่าจ้างแรงงานค่อนข้างราคาถูก โดยเฉลี่ยวันละ 50 บาท และสำหรับผู้หญิงกับเด็กอาจจะได้ค่าแรงที่ต่ำกว่านี้เล็กน้อย เป็นค่าแรงที่ต่ำกว่าค่าจ้างแรงงานพื้นฐานของประเทศไทย กว่าสองเท่าตัว แต่เมื่อเทียบกับค่าแรงงานฝั่งพม่าถือว่าราคาไม่ถูก แต่สินค้าต่าง ๆ ที่พวกเขาใช้กันก็มี ราคาแพงมากกว่าคนในแม่ฮ่องสอนชื่อเสียงอีก

จากการลงทุนที่มีค่าจ้างแรงงานราคาถูก อยู่ใกล้ชุมชน และชุมชนไทยที่อยู่ใกล้ชุมชนพลัดถิ่นจึงเหมือนนิคมอุตสาหกรรมเกษตร หมู่บ้านเติบโตและขยายตัวมากขึ้น รวมถึงธุรกิจร้านขายของในหมู่บ้านใหญ่มากขึ้น และเป็นแหล่งขายสินค้าส่งให้กับชุมชนพลัดถิ่น ให้ร้านค้าบางร้านภายในชุมชนพลัดถิ่นสามารถนำของไปขายแล้วนำเงินมาจ่ายคืนที่หลังได้

ในกลุ่มที่ทำงานเข้าไปเย็นกลับ พวกเขากลัวว่าเมื่อออกไปทำงานเช้าเกินไปงานจะเต็ม ไม่มีงานทำ พวกเขาเตรียมตัวกันแต่เช้ามีด ลูกชิ้นมาหุงข้าว บางคนตื่นตั้งแต่เที่ยงคืน ความจริงในระยะทางที่พวกเขาเดินกันไม่ถึง 8 กิโลเมตรดี ไม่น่าจะเดินเกิน 3 ชั่วโมง อาจจะเป็นความตื่นเต้นหรือความเครียดที่มาจากการแย่งงานกันทำ จนทางหัวหน้าชุมชนต้องออกประกาศสั่งห้ามอย่างเข้มงวดไม่ให้ผู้ที่ออกไปทำงานภายนอกชุมชน ตื่นขึ้นมาหุงข้าวเกินตีสี่ เพราะรบกวนเวลานอนของผู้อื่นเพราะบ้านแต่ละหลังอยู่ใกล้ชิดติดกันมาก

คนที่จะออกไปทำงานจะต้องขออนุญาตกับหัวหน้าหมู่บ้านก่อน ซึ่งทางหัวหน้าหมู่บ้านจะออกใบอนุญาตให้ เมื่อเดินออกจากชุมชนก็ต้องแสดงใบอนุญาตให้กับเจ้าหน้าที่

อาสาสมัครลูกจ้างอำเภอ ในด้านแรก เมื่อเดินได้ครึ่งทางก็จะพบกับด่านของทหาร พวกเขาจะต้องแสดงบัตรอีกครั้ง โดยแสดงบัตรวันที่เอาไว้ และจะต้องกลับชุมชนให้ทันภายในเวลา 18.00 น. สำหรับคนที่ออกไปทำงานตามฤดูกาลผลิตจะไม่ถูกตัดสิทธิการรับข่าวสารเช่นเดียวกับคนที่ออกไปค้างคืนนอนข้างนอกนาน ๆ

ระหว่างผู้ศึกษาเดินทางออกมานอกชุมชน ในยามเย็น ผู้ศึกษาจะเห็นคนเป็นจำนวนมากเดินกลับชุมชน พวกเขาเป็นนักเดินอย่างที่คุณศึกษาไม่เคยเห็นมาก่อน ลักษณะเดินเหมือนกับวิ่งและเหวี่ยงแขนแรง ๆ และในกลุ่มผู้หญิงคะยาร์ จะแตกต่างมากกว่าผู้ชายหรือผู้หญิงในกลุ่มชาติพันธุ์อื่น พวกเขาจะเดินแบบเข้าแถวเรียงหนึ่ง กลุ่มละ 3-5 คน บางครั้งมีถึง 8 คน พวกเขาเดินพร้อม ๆ กัน ก้าวเท้าพร้อมกันและเหวี่ยงแขนพร้อมกันด้วย ผู้ศึกษาทราบมาว่า วิทยากรเดินลักษณะนี้ ได้รับการปฏิบัติกันต่อเนื่องมาตั้งแต่อยู่ฝั่งพม่าในชุมชนเดิม

การจ้างคนพลัดถิ่นมาเป็นลูกจ้างแรงงานรายวันทำการเกษตร ในแต่ละปี ก็ตั้งแต่เริ่มเตรียมพื้นที่ปลูกข้าว ดำนา ดายหญ้า เกี่ยวข้าว เมื่อเกี่ยวข้าวเสร็จก็ใช้พื้นที่ดินอย่างต่อเนื่องโดยทำแปลงปลูกหอม ปลูกกระเทียม ซึ่งประโยชน์ตกอยู่กับเจ้าของที่ดินสัญชาติไทย ขณะที่ผู้ใช้แรงงานได้งานทำที่ทำให้มีรายได้มาแก้ไขปัญหาค่าครองชีพ ในกรณีนี้คือ เป็นลูกจ้างชั่วคราวรายวันที่เจ้าของที่ไม่ต้องรับผิดชอบเรื่องอาหาร ทำงานตั้งแต่เช้าตรู่ พักเที่ยงหนึ่งชั่วโมง แล้วทำงานต่อถึง สามโมงหรือสี่โมงเย็น มีคำพูดของผู้สัมภาษณ์เล่าให้ฟังว่า

“พอมีค่ายผู้ลี้ภัยขึ้นมาชาวบ้านที่นี่ร่ำรวยมากขึ้น กว่าแต่เดิมสี่เท่าตัว”

เขาให้ข้อสังเกตจากตัวบ้านที่เมื่อก่อนก็ปลูกบ้านไม่ต่างจากพวกเขาที่ชุมชนเดิมที่อยู่ฝั่งพม่า แต่ตอนนี้ชาวบ้านที่นี่ มีบ้านหลังใหญ่ ๆ กันมากมาย ทั้งบ้านตึก บ้านไม้สองชั้น ผู้ศึกษาได้คุยกับคนขับรถรับจ้างส่งของ เขาเล่าให้ฟังว่า เมื่อก่อนพวกเขามีแรงงานน้อย มีที่ดินที่จำกัด พอมีผู้ลี้ภัยเข้ามา มีการตัดถนนใหม่ สะดวกมากขึ้น ตัวเขาเองและชาวบ้านโดยส่วนใหญ่ก็บุกเบิกที่ดินป่าสงวนเพิ่ม แล้วก็จ้างผู้ลี้ภัยทำงาน ตอนนี้ทางเจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้เข้ามารังวัดที่ดินกันพื้นที่ทำกินแยกจากพื้นที่ป่าชัดเจนแล้ว เขาบอกว่าพวกนี้มีความขยันเพราะอดอยากมาก พวกเขาไม่ต้องรับผิดชอบอะไร เพียงแต่จ่ายเงินรายวันที่จะต้องจัดเตรียมไว้ ฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้นจนเขาเก็บเงินมาซื้อรถมือสองได้ เขาไว้รับจ้างส่งของระหว่างเมืองแม่ฮ่องสอนกับชุมชนพลัดถิ่นให้องค์กรเอกชน

3.1.5 คนที่ถูกกีดกัน

กลุ่มคนแก่เกิดขึ้นโดยการผลักดันจากผู้นำคนแก่เพราะสมาชิกที่ร่วมก่อตั้งเห็นว่า คนแก่ในปัจจุบันไม่มีสถานภาพที่ได้รับการยอมรับจากชุมชน ไม่เท่าทันโลกที่มีความเปลี่ยนแปลง พวกเขามีความกังวลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ศาสนา ที่คนในชุมชนและผู้นำชุมชนให้ความสำคัญน้อยลงไป และจากการถูกลดคุณค่า คนแก่ขาดการมีส่วนร่วมในการกำหนดความเป็นไปของชุมชน หรือมีส่วนร่วมในการกำหนดวิถีชีวิตโดยรวมของชุมชน ตลอดจนถึงเรื่องสุขภาพ และด้านโภชนาการ ของผู้ที่อยู่ในวัยชรา การจัดตั้งเกิดขึ้นมาโดยได้รับการสนับสนุนจากองค์กรเอกชนด้านสุขภาพโดยการสนับสนุนงบประมาณ แต่ก็ใช้หมดไปแล้ว ในการก่อสร้างสถานที่ทำกิจกรรมกับการจัดกิจกรรม

พวกเขาชี้แจงว่า บทบาทของคนแก่ในชุมชน และภายในครัวเรือน อยู่ในสถานภาพที่ตกต่ำ คนแก่อาศัยอยู่ในบ้านกับลูกหลานแต่พวกเขาไม่สามารถแสดงความคิดเห็นเรื่องเกี่ยวกับภายในบ้านได้ ทุก ๆ อย่างตกอยู่ภายใต้การตัดสินใจของลูก ๆ และได้รับความกดดันว่า บทบาทของตนเองกลายเป็นผู้ที่ไร้ความสามารถในการช่วยเหลือครอบครัวให้ยังชีพได้ เป็นความตึงเครียดที่สะสม พวกเขาต้องการระบายออกอย่างสร้างสรรค์ ข้อสังเกตหนึ่งก็คือ การเข้าใจรูปแบบชีวิตที่ทันสมัย การเอาตัวรอดแบบไม่ต้องพึ่งพาธรรมชาติและการเกษตร และการนับถือศาสนาที่ศาสนาคริสต์ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญภายหลังจากที่ย้ายเข้ามาในชุมชน ได้ทำให้คนแก่หมดอำนาจลงไป

กลุ่มคนแก่ได้รับการจัดตั้งขึ้นอย่างไม่เป็นทางการอยู่ภายนอกการบริหารงานของชุมชน เป็นองค์กรอิสระ ที่สามารถวางนโยบายของตัวเองได้ โดยมีคณะกรรมการทั้งหมด 7 คน แบ่งความรับผิดชอบออกเป็นฝ่ายต่าง ๆ คือ 1.สุขภาพผู้สูงอายุ 2.ความรู้ความเข้าใจรวมถึงการให้ความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับโลกสมัยใหม่ คำศัพท์ใหม่ ๆ และ 3.อาหาร

ผู้ศึกษาสังเกตได้ว่าพวกเขาให้ความสนใจต่อโลกสมัยใหม่มาก และบอกว่าโลกสมัยใหม่มีปัญหาเพราะเขากังวลในสิ่งที่ตนเองไม่เคยได้รับรู้มาก่อน เช่น ทีวี คำพูดใหม่ ๆ องค์กรต่าง ๆ ที่เข้ามาช่วยงาน เรื่องรถยนต์ คอมพิวเตอร์ สิ่งต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวกับวิถีชีวิตของเขา และเขาจะต้องอยู่ร่วมกับสิ่งแปลกเหล่านี้ เขาเกิดความเครียดและความกังวลว่าตัวเองไม่เท่าทันเทคโนโลยีใหม่ ๆ

คนแก่มักจะถูกผู้นำเขียนโครงการ โดยใช้ความหน้าเห็นใจนำสงสารของคนชรา เพื่อขอรับการสนับสนุนจากองค์กรเอกชน โดยกดดันผ่านหัวหน้าชุมชน โดยส่วนใหญ่ของงบประมาณจะ 'ไปไม่ถึงเป็นค่าอาหารสำหรับคนแก่' แต่กลายเป็นค่าเดินทางของผู้นำถึง 70% ผู้นำคนแก่มีรถมอเตอร์ไซด์ และพักอาศัยอยู่นอกชุมชน แต่ถึงอย่างนั้น ค่าใช้จ่ายสำหรับเดินทางก็ยังแพงเกินจริงเป็นอย่างมาก

3.2 ทำความเข้าใจคนพลัดถิ่นผ่านเรื่องเล่าของบาดแผล

การปรับตัวของคนคารีนนี้ให้มีตำแหน่งแห่งที่เป็นผู้ลี้ภัย พวกเขาได้ใช้ความพยายามอย่างมากที่จะได้สถานภาพนี้มา พวกเขาพยายามสอบสัมภาษณ์ให้ผ่าน บอกเล่าเรื่องราวถึงสาเหตุที่ตนเอง เดินทางเข้ามาสู่ชุมชน ติดต่อประสานกับผู้นำ หาพื้นที่ว่างเพื่อทำให้เป็นสถานที่ตั้งบ้านที่สามารถแทรกบ้านตนเองลงบนพื้นที่ที่ยึดเยี่ยอยู่แล้วได้ ภาพปรากฏที่แสดงให้เห็นว่าเป็นความต้องการที่จะตั้งถิ่นฐานลงในชุมชนพลัดถิ่น แต่อันที่จริงแล้วกลับไม่ใช่ ความรู้สึกจริง ๆ ของพวกเขา คือพวกเขารู้สึกอึดอัดที่จะต้องเป็น "ผู้ลี้ภัย" ที่อยู่ใน "ค่ายผู้ลี้ภัย" ในความเป็นจริง พวกเขาไม่ต้องการอยู่ในชุมชน การที่จะอยู่ภายในชุมชนให้รอดโดย ไม่บ้า ซ้ำตัวตาย หรือครอบครัวแตกสลาย ก็จะต้องปรับตัว ในชีวิตประจำวัน แต่ละวันต้องพยายามทำชีวิตให้มีความสุข อย่างเช่น คำพูดของพวกเขาว่า

"ต้องอยู่แบบสนุก"

"แต่ละคนก็ต้องพยายามทำให้ครอบครัวตัวเองมีความสุขด้วย"

ไม่เช่นนั้นก็ต้องทนอึดอัดกับชีวิตตลอดเวลา เป็นชีวิตที่ต้องแสวงหาความหวัง แต่ไม่ใช่ทุกคนที่สามารถปรับตัวได้ คนพลัดถิ่นที่อยู่ในชุมชน พวกเขาพยายามที่จะบอกว่า พวกเขาไม่มีโอกาสที่จะเดินทางไปไหนได้ ชีวิตไม่มีความเจริญก้าวหน้า บางคนบ่นกันว่า เมื่อลูกเรียนจบแล้วจะไปทำงานอะไรที่ไหนไม่มีใครรู้ ความเป็นอยู่เมื่อเริ่มเข้ามาในชุมชนก็ค่อนข้างลำบาก โดยเฉพาะ ขณะที่เพิ่งเริ่มก่อตั้งชุมชน พวกเขารำลึกความหลังตอนเดินทางเข้ามาอยู่ในชุมชนใหม่ ๆ

“มีบ้านแบบนี้แถวหนึ่ง ห้องน้ำแถว หนึ่ง ห้องน้ำไม่มีน้ำ ป้าเข้าไป
หายใจไม่ออก กินข้าวไม่ลง เหม็นมาก อยู่ไม่ได้ เขาสร้างจากพลาสติก ช่าง
ในร้อนมาก มียายคนหนึ่งไม่สบายบอกว่า ถ้าได้ดื่มน้ำแข็งเยอะ ๆ จะมีแรง
ขึ้น ดีขึ้น เดินได้ อากาศก็ร้อน น้ำก็ร้อนไม่สบายหาน้ำเย็น ๆ ลำบาก ถ้าอยาก
น้ำเย็นก็ต้องซูด เอาจากดิน”

“ในแคมป์คนจะมีความเครียด เล่นฟุตบอลในแคมป์ ก็เป็นการหาทาง
ให้หายเครียด คนเครียดนะ ก็อยู่กันหลายปี คนก็เครียด”

การอยู่ในสถานภาพผู้ลี้ภัย ที่ถูกขับไล่หรือหนีมาจากความขัดแย้งสงคราม เมื่อเข้ามาพบกับ
ชุมชนที่ตนเองถูกบังคับหรือจำใจและบางครั้งดูอาจจะเหมือนว่าเต็มใจที่จะลงหลักปักฐานภายใน
ชุมชน อยู่ไปนานมากยิ่งขึ้นเกือบยี่สิบปีก็ยังไม่แน่ใจว่าสถานการณ์ชีวิตตนเองจะดีขึ้น

“ชีวิตที่นี่เหมือนคนตาบอด ไม่มีประโยชน์ อยู่นาน ๆ ก็ไม่รู้ว่ารัฐบาลไทย
จะทำยังไง กลับบ้านก็ไม่ได้ ไม่มีความหวังว่ารัฐบาลพม่าจะดีขึ้น”

ความตึงเครียดภายในชุมชนถูกสะสม และถูกระบายออกมาด้วยวิธีที่รุนแรง มีการใช้
ความรุนแรงภายในครอบครัว เช่น ภรรยาตำทาสามีและมีเหตุการณ์การใช้กำลังแก้ไขปัญหาของสามี
ต่อภรรยาและต่อลูก ๆ อยู่เสมอ

มีชาวบ้านจำนวนมากที่รู้สึกสับสน จนถึงขั้นสติวิปลาส ไม่มีใครให้ความสนใจรักษา
หากมีใครที่อาการคุมคั่งก็จะถูกจับไปมัดใส่ห้องขังสี่เหลี่ยมทำด้วยไม้หน้าสาม บางครั้งผู้หญิงคั่ง ก็
ถูกจับไปขังร่วมกับนักโทษชายที่ทำผิดคดีร้ายแรงมา ในแต่ละเดือนก็มีการหมุนเวียน ประมาณสามถึง
สี่คน ผู้คุมนักโทษที่ต้องทำหน้าที่เป็นผู้คุม คนบ้าด้วย เล่าให้ฟังว่า

“บางครั้ง คนบ้า อาการดีแล้วผมอยากจะปล่อยกลับไปหาพี่น้องเขา
แต่ญาติไม่ยอมรับ... ญาติเขายังไม่เอา... เราจะทำยังไงได้”

ในกรณี ผู้หญิงชราคนหนึ่งมีอาการคิดถึงบ้าน อยากจะกลับบ้านและทนความสูญเสียบ้านไม่ได้ (ถูกทหารพม่าเผา) ครอบครัวแตกสลาย จนถึงวันนี้ยังไม่สามารถกลับมารวมกันได้ ในที่สุดยายก็ป่วย เธอเดินถือสัมภาระที่จำเป็น เหมือนว่าเธอพร้อมที่จะเดินทางอยู่ตลอดเวลา เธอเดินขอร้องให้คนในชุมชนพาเธอเดินกลับไปที่บ้านเดิมของเธอในพม่า เธอสัญญาว่าถ้ากลับไปถึงบ้านของเธอแล้วเธอจะให้วัวสองตัวกับคนที่พาเธอกลับบ้าน แต่ความจริงแล้ว ทุกคนก็รู้แต่ไม่รู้ว่าจะพูดอย่างไรให้ยายเข้าใจว่า บ้านของยายถูกเผา ที่ดินไร่นาของยายถูกคนอื่นเข้าไปครอบครองแล้ว วัวควายก็ไม่มีเหลือ ที่บ้านยายไม่มีอะไรเหลือแล้ว ลูก สามี่ ไม่รู้พลัดหลงไปที่ไหน จะตายไป หรือเปล่าก็ไม่รู้ ที่แน่ ๆ พวกเขาไม่ได้รอยายอยู่ที่บ้านเดิม ผู้คนในชุมชนต่างเอือมระอา ที่จะพูดกับเธอซ้ำแล้วซ้ำอีก พอเย็นเธอก็กลับบ้าน เช้าวันใหม่เธอก็จะเริ่มในแบบเดิมอีก บางครั้งก็เห็นเดินบ่นพึมพำ มีคนบอกว่า เธอ บ่นถึงบ้านของเธอ

ขณะที่ มียายอีกคนหนึ่งได้รับรหัส ว่าเป็นคนเจ็บป่วยทางจิตใจ หรือคนบ้า ยายไม่เข้าใจถึงสถานะที่พิเศษกว่าคนอื่นอย่างไร และสงสัยว่า ตัวเองไม่ได้ขาด ขาดคน ทำให้ไม่ได้รับแจกของพิเศษจาก NGOs มีหลาย ๆ ครั้งที่แพทย์ยามนำสิ่งของมาคืน ยายไม่ค่อยยินดีเลยกับการได้ของแจกที่พิเศษกว่าคนอื่นและดูเหมือนว่ายายจะรับรู้วาง ๆ ว่า ที่แก่ได้ของแจก เพราะผิดปกติจากคนอื่นโดยทั่วไป ยายพยายามถามถึงสาเหตุที่ NGOs แจกของให้ เป็นไปได้ว่าเนื่องจากยายไม่ยอมให้สถานะพิเศษและผิดปกติที่ยายได้รับ ได้เป็นที่รับรู้กันในชาวคาเรนนีที่อยู่ในชุมชนพลัดถิ่น

สำหรับกรณีชายอีกคนหนึ่งที่แตกต่างออกไป เขารู้ว่า เขาควรจะเป็นคนหนึ่งที่ถูกจัดอยู่ในสถานะภาพคนบ้า (เป็นหลังจากเข้ามาอยู่ในชุมชน) เขาอธิบายว่าเขาต้องการ เพราะการเป็นคนบ้าได้รับ Mi code (mental illness) มาจะทำให้เขาได้รับสิ่งของแจก ตัวเขามีภรรยาและลูก เขาอยากจะทำสิ่งของเครื่องใช้ เช่น ร่ม รองเท้า สบู่ เทียน หรืออื่น ๆ ไปให้แก่ลูกเมียของเขา

ในกรณีคนบ้า ซึ่งเป็นผลที่มาจากที่ไม่สามารถที่จะทำใจลงหลักปักฐานตัวเองได้ในชุมชนพลัดถิ่น ไม่สามารถที่จะยอมรับต่อการสูญเสียของบ้านที่ถูกบังคับให้จากมา และมาอยู่ที่ชุมชนใหม่ เป็นความรู้สึกที่ไม่ลงตัวระหว่างความหวังกับความจริง และเกิดอาการลึกลับ และคนบ้าบางคนเกิดขึ้นมาจากความกลัว ความไม่แน่นอนของปัจจุบันและอนาคต ซึ่งมีอยู่ทั่วไปในชุมชนคนพลัดถิ่น ซึ่งชุมชนในจินตนาการของ คนพลัดถิ่น ไม่มีพวกเขา และเช่นเดียวกันกับที่พวกเขาก็ไม่รับรู้ถึงการมีจินตนาการนั้น

สภาพชุมชนพลัดถิ่นที่เป็นอยู่ในลักษณะนี้ ไม่ได้มีเพียงกลุ่มคนที่ไม่มีที่ไป คนที่หวาดกลัวสงคราม คนที่ถูกขับไล่ออกมาเท่านั้น แต่ยังมีคนที่คิดว่า ชุมชนพลัดถิ่น และสถานภาพของ “ผู้ลี้ภัย” คือการเดินทางเริ่มต้นชีวิตใหม่ อีกลักษณะหนึ่งด้วย คือ มีทั้งคนพม่า คนไทย คนมุสลิม เข้าไปตั้งร้านขายของ คนไทยบางคนมีภรรยาในชุมชนก็ซื้อเครื่องปั้นไฟ ไปปั่นขาย เก็บเงินรายเดือนกับผู้ลี้ภัยก็มี หรือมีกระทัง เด็ก สัญชาติไทย ที่ปลอมตัวเข้าไปเรียนภายในชุมชน เพราะหวังจะเรียนภาษา และสามารถให้สถานภาพผู้ลี้ภัยไปสร้างชีวิตใหม่ที่ต่างแดน เช่น ประเทศอเมริกา ประเทศออสเตรเลีย ไม่ใช่เพียงเด็กไทยที่หาโอกาสการศึกษา รวมถึงเด็กฝั่งพม่าก็นิยมส่งลูกเข้ามาเรียนด้วย บางคนเมื่อไม่ได้เข้ามาพร้อมครอบครัว เขาก็ต้องสร้างเรื่องว่าเป็นเด็กกำพร้า และลี้ภัยจากสงคราม ซึ่งขึ้นอยู่กับว่า มาด้วยวิธีนั้นจริงหรือไม่ หากไม่จริงและถูกจับได้ก็จะต้องหาวิธีการอื่น ๆ หรือใช้เงิน หากมีใครอาสาที่จะช่วยจึงเหมือนถูกหวย

“ก็เหมือนคนไทยที่เข้าไปขายของ ก็รวยขึ้นเยอะ แล้วก็เด็กที่เชียงใหม่ ที่ จมบ.6 และ ปวส. ก็เข้าไปเรียนในค่าย ถามว่า ทำไมมาเรียนที่นี่ เขาบอกว่า เรียนในเมืองแพงมาก มาเรียนที่นี่ภาษาอังกฤษก็ดี บางคนพอเอาเสื้อออก ใส่เสื้อธรรมดา ก็เป็นเรฟฟู้จี้ ไปถ่ายรูปทำบัตร อยากรไปต่างประเทศ ไปถึง ก็ได้ความช่วยเหลือ ตั้งตัวได้”

“ที่เชียงใหม่มีบางคนบอกว่า อยู่ที่นี่พ่อแม่ส่งให้เรียนไม่ได้ เลยปลอมตัวเป็น เรฟฟู้จี้ ไปอยู่ที่โนน (ต่างประเทศ) หลายคนแล้ว”

คนพลัดถิ่นเมื่ออยู่ไปนาน ๆ ก็เกิดความเครียด หาทางออกไปจากชีวิตเช่นนี้ไม่ได้ โดยเฉพาะเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่กระทบกับจิตใจรุนแรง และในบางรายก็ฆ่าตัวตาย เมื่อปลายเดือน ธันวาคม 2548 ภายในเดือนเดียวมีคนฆ่าตัวตายถึงสามคน

“... มีรายหนึ่ง (ฆ่าตัวตาย) เพราะเขาไม่มีทางเลือก ที่จะไปที่ไหน เขาเครียดมาก ไม่มีเงิน อาหารไม่มีกิน....”

“เหมือนผู้หญิงอีกคนหนึ่งที่มาตัวตาย เพราะต้นไม้ล้มทับบ้าน ไม่มีเงิน พอที่จะซ่อมให้เหมือนเดิม จะหาเงินทันทีทันใดไม่ได้ จะอยู่ต่อไปมีชีวิตต่อไปก็ไม่สบายใจ เครียด... เอ็นจีโอช่วยเงินก็ไม่พอ ไม่ไผ่รัฐไทยก็ไม่ให้ตัดคนที่เคยอดทนเก็บเงินเต็มบ้านตัวเองมาหลายปี เขายอมรับไม่ได้ ถึงมีคนช่วยแต่บ้านมันไม่เหมือนเดิม เขาไม่สบายใจแล้ว... แล้วก็เลยแขวนคอตาย”

“อีกคนหนึ่ง เป็นผู้หญิงเหมือนกัน ลูกไม่สบาย เพื่อน ๆ ช้างบ้านให้ไปส่งคลินิก เขาก็ไม่ไปส่ง เพราะถ้าไปลูกจะกินอะไร⁴ เขาไม่มีให้กิน เขาก็ไม่กล้าไป เพราะคนที่ดูแลคลินิกไม่ดี เขาไม่มีความสบายใจ พอลูกเขาตาย ก็รู้สึกส่วนตัวเองผิด เลยฆ่าตัวตายไปอีกคนหนึ่ง”

หลังจากเหตุการณ์เมื่อเดือนธันวาคม ผู้ศึกษาได้ทราบจาก NGOs ว่ามี ชายอีกคนหนึ่ง ได้แขวนคอฆ่าตัวตาย เพราะสาเหตุว่า เขาได้เตรียมพร้อมที่จะเดินทางไป ประเทศสหรัฐอเมริกา และได้เรียนภาษาอังกฤษมาตลอด หลังจากที่เขานี้ทหารพม่า เข้ามาอยู่ในชุมชนพลัดถิ่น แต่จากการคัดตัว ปรากฏว่า เขาจะต้องเดินทางไปอยู่ประเทศที่ไม่ใช้ภาษาอังกฤษ จึงรู้สึกผิดหวัง สับสน และฆ่าตัวตาย ผู้ศึกษาเชื่อว่าน่าจะมีเหตุผลที่มากกว่าเรื่องภาษา แต่มาจากความสะสมของความเครียด กดดัน

คนพลัดถิ่นมีความรู้สึกที่กดดัน มีความเครียดที่สะสมมานาน จากหลายสาเหตุ เมื่อเกิดเรื่องราวที่กระทบต่อจิตใจรุนแรงจะทำให้รู้สึกอ่อนไหวเป็นพิเศษ จากกรณีเมื่อมีคนฆ่าตัวตาย ก็จะมีคนที่ฆ่าตัวตายติดตามไป เมื่อหกเดือนก่อนหน้าเหตุการณ์ที่ติดต่อกันถึงสามเหตุการณ์นี้ อันได้แก่มีเด็กกำพร้าทะเลาะกับอาจารย์ประจำชั้นถึงขั้นชกต่อย เพราะเหตุที่ครูหนึ่งหวงเพื่อนนักเรียนสาวรุ่น ซึ่งเป็นแฟนสาวของเขา ในที่สุด เขาถูกไล่ออกจากโรงเรียน เขารู้สึกว่าตัวเองไม่ได้รับความยุติธรรม จึงเดินเรื่องเพื่อขอย้ายค่ายลี้ภัยภายใต้การประสานของเจ้าหน้าที่จากองค์กรเอกชน แต่ผู้นำชุมชน ซึ่งมี

⁴ คำแนะนำของเจ้าหน้าที่คลินิก บอกให้คนใช้รับประทานอาหารที่ดี แต่ในความเป็นจริงแล้ว ผู้ลี้ภัยไม่มีโอกาสได้รับประทานอาหารอาหารที่ดีเลย ซึ่งในบางรายที่ได้รับความกดดันจากเรื่องนี้ จำเป็นต้องนำสิ่งของไปขายเพื่อแลกกับอาหารตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่

ความสัมพันธ์กับครู กลั่นแกล้งไม่ให้ย้ายโรงเรียน และไม่ให้เรียนต่อ ในที่สุดก็เกิดเรื่องเศร้าขึ้น เขาแขวนคอตายภายในหอพักบ้านเด็กกำพร้า

การอยู่แต่ในชุมชนพลัดถิ่นนั้นเป็นไปไม่ได้ เพราะก็จะมีคนที้ออกไปนอกชุมชน ที่นอกเหนือจากออกไป รับจ้าง ทำงานให้แก่คนในหมู่บ้านไทย ก็ยังมีออกไปเที่ยวเล่น โดยเฉพาะในกลุ่มเด็ก ๆ มีผู้ชาย บางคนเล่าให้ฟังว่า เขาเคยไปเที่ยวผู้หญิงโสเภณีในเมืองแม่ฮ่องสอนมาแล้วด้วยซ้ำ การออกไปข้างนอกก็ไม่ได้ราบรื่น และถูกต้องด้านชดชวาง เมื่อมีการประชุมอำเภอประจำเดือน ผู้นำชาวบ้านไทย มักจะแสดงให้เห็นว่าการออกไปนอกชุมชนลี้ภัย เป็นปัญหา แต่ก็มีเสียงอื่นที่อธิบายไม่เหมือนกัน เช่น คนในชุมชนไทยใกล้เคียงกับชุมชน เล่าให้ฟังว่า จริง ๆ แล้ว แทบจะไม่ได้ยินเลยว่ามีผู้ลี้ภัยขโมยของในหมู่บ้านไทย เคยมีคนเข้ามาขโมยของ แต่ถูกจับได้ แล้วอ้างว่าเป็นผู้ลี้ภัย แต่ชาวบ้านสามารถตรวจสอบได้ ปรากฏว่าเป็นคนไทย

“กลุ่มเด็กก็อยากเปิดหูเปิดตา อยู่ในแคมป์ก็เบื่อ ไม่เห็นอะไร เขาก็เดินไป ขึ้นรถ เดินเข้าป่า... ก็คนนี่ไม่ใช่สัตว์... สัตว์มันยังหาทางออก คนจะไม่ได้ยังไง ผู้ใหญ่บ้าน (คนไทย) ไม่พอใจที่เด็กมาที่หมู่บ้านบอกว่า เกะกะ ยุงเด็กนี่ ฉลาดนะ ใครจะไปจับเขาไม่ได้ เขามานี่ (หมู่บ้านไทย) เขามาดูเฉย ๆ ไม่ได้มาทำอะไร! เขาไม่มีเงิน บางคนมีเงินอยู่สองสามบาท ก็จะไปซื้อขนมกิน อันนี้แหละ เขาจะมาทำอะไร ที่ไม่ดี เขาก็ไม่ชอบ... มีสารวัตรคนหนึ่งบอกว่า คนในแคมป์ นี้ออกนอกแคมป์ไม่ได้ไม่ใช่เหรอ แต่ เด็กนี่ เราห้ามไม่ได้ ไปเล่น ยิงนก วิ่งเล่น ผู้ใหญ่ห้ามไม่ได้ พ่อแม่ก็ไม่รู้ เด็กมีแรงก็เดินไหว”

ความเครียดที่มีอยู่ในชุมชนยังรวมไปถึงความเครียดในเรื่องเชื้อชาติ โดยเฉพาะความเกลียดชังต่อคนเชื้อสายพม่า ซึ่งเป็นผู้ปกครองในชีวิตของพวกเขา มีบางเรื่องซึ่งเป็นความรู้สึกที่มาจากความเกลียดชังทางเชื้อชาติ เช่น คนเชื้อสายพม่า ที่หนีปัญหาเข้ามา เมื่อเข้ามาอยู่ในชุมชน พอเกิดปัญหาอะไรก็ตาม สิ่งหนึ่งที่จะถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็นด้วย ดังคำพูดที่ได้ยินบ่อย คือ

“คนนั้นเป็นพม่าด้วยนะ”

“พม่านี้เป็นคนที่ race ethnic groups ตลอดชีวิตเลย จริง ๆ ที่พม่า
เวลาที่มี conflict กัน พม่าก็เข้าไปฆ่ากะเหรี่ยง (รวมถึงคาเร็นนี่) หมดเลย ทำแบบ
นี้ กะเหรี่ยงก็เจ็บใจ⁵ เขาก็เข้ากันไม่ได้แล้ว จริง ๆ คนที่ดีก็มี แต่รัฐบาลไม่ดี”

คำพูดข้างต้นดูเหมือนว่า ผู้พูดสามารถแยกออกได้ระหว่าง ความขัดแย้งกับพม่า ใน
ฐานะ รัฐบาล กับพม่าในฐานะ ของ ประชาชน แต่ในคนเดียวกันนั้น เมื่อคุยต่อไปก็แสดงความรู้สึกที่มี
ต่อ คนพม่า ในฐานะ ของพม่าที่เป็นเรื่อง เชื้อชาติ หนึ่ง

“พม่าก็ไม่ชอบกะเหรี่ยง คนพม่าธรรมดาก็ไม่ชอบกะเหรี่ยง ใจเขาไม่
สะอาด ส่วนในแคมป์ (มีคนพม่าอาศัยในแคมป์) ถ้าไม่มีใครทำอะไรก่อน
กะเหรี่ยง ก็ไม่ทำอะไรก่อน ไม่ลงมือก่อน ตอนนี่...สถานการณ์ในแคมป์ บอก
ไม่ได้ว่าจะสงบ เมื่อไหร่”

เรื่องเล่าต่าง ๆ ที่ระบายออกมา ไม่ว่าจะสัมภาษณ์ หรือระหว่างทำกิจกรรม
เช่น ฝึกอบรม จนแทบจะเป็นชีวิตประจำวันของคนในชุมชนมักจะพูดอยู่เช่นนี้ คือ บ่น
และระบายถึงความหลังที่เจ็บปวดจนดูเหมือนว่าชีวิตของเขาไม่อาจจะอยู่ห่างจากความเจ็บปวด
นั้นด้วยระยะเวลาอันนับยี่สิบปี แต่ความเจ็บปวดมันก็ยังทำงานกับเขาอยู่ทุกวัน มีเจ้าหน้าที่
องค์กรเอกชน ที่เคยเป็น “ผู้ลี้ภัย” เมื่อเขาได้บัตรประชาชนแล้ว เขาก็ยังทำงานในองค์กรเอกชน
ช่วย “ผู้ลี้ภัย” อยู่ ได้ชี้แจงว่า

“ต้องเข้าใจอย่างลึก ๆ เราเข้าใจว่าคนในแคมป์รู้สึกยังไง เราก็รู้
เพราะเรา มาจากประเทศเดียวกัน ว่ารู้สึกยังไงเวลาเขาพูดออกมา ว่าเจอ
ความลำบากยังไง เป็นความลำบากอย่างเดียวกัน แต่ต่างกันนิด ๆ หน่อย ๆ
เช่น เรามีเงิน แต่พวกเขา ไม่มี แต่ก่อน พ่อของเรา เป็นหัวหน้าหมู่บ้าน รัฐบาล

---

⁵ ผู้ให้สัมภาษณ์มีเชื้อสายเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง เมื่ออ้างอิงเหตุการณ์ จึงอ้างถึง
เหตุการณ์เกี่ยวกับชาติพันธุ์ตนเอง

พม่าเข้ามา เขาขอพ่อพาไปหาทหารกบฏ พ่อไม่ไป เขาทำพ่อต่อหน้า แม่ก็ไปห้าม แม่ร้องไห้ แต่ก็โดนตบ”

ชีวิตในการเป็นผู้ลี้ภัย อาจจะเป็นเช่นนั้นอย่างไม่มีวันจบ เมื่ออยู่ในชุมชนพลัดถิ่น เขาก็เป็น “เรฟฟูจี” และหากกลับไปบ้าน เพราะจะต้องไปตั้งชุมชนเพื่อวางแผนเริ่มชีวิตใหม่ ในที่ดินแปลงใหม่ ไม่ใช่ชุมชนเดิมที่เคยจากมา หมายความว่า เขาก็ต้องย้ายกลายเป็น “เรฟฟูจี” ที่บ้าน หรือ หากย้ายไปประเทศ ที่สาม เขาก็จะเป็น “เรฟฟูจี” ตลกดไปในต่างแดน

“ถ้ากลับไปประเทศเขา เขาก็ไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นพลเมืองแล้วก็รู้สึกว่าเป็นเรฟฟูจีในแคมป์ ลูกหลานของเขา (หมายถึงรุ่นต่อ ๆ ไป) ก็ยังคงเป็นเรฟฟูจีอยู่ ไม่มีวันจบ วนไป เหมือนไอน้ำ ลอยบนฟ้า แล้วก็ตกลงมาอีก...เมื่อไหร่จะจบเนาะ”

บางคนที่ประสบผลสำเร็จในการขออนุญาตลี้ภัยในประเทศที่สาม แต่ก็เชื่อว่าจะมีความสุข

“ที่เมืองนอกมีความแตกต่างกันทุกอย่าง คนที่ไปอยู่เมืองนอก ไม่สนุก อยากจะกลับมา ก็มีเยอะ อย่างที่แม่สอด มีคนหนึ่งออกไปอยู่กันทั้งครอบครัว ไปอยู่ได้สามเดือนก็หนีกลับมาทั้งครอบครัว แต่คนที่สนุกก็มี คนที่ไม่สนุกไปที่โน่น งานก็ไม่มี เหมือนไม่มีประโยชน์ อยู่ที่นั่นยังเป็นเงินจ๊อบ ช่วยเหลือคนเรฟฟูจี เขารู้สึกว่าเขามีค่า อยู่ที่โน่นเขารู้สึกไม่มีค่า เขาต้องเลี้ยงตัวเอง ไม่สบายใจ ก็กลับมา”

บางคนไปต่างประเทศ พอเก็บเงินได้ ก็นำมาซื้อบัตรประชาชนไทย หรือบางคนทำงานในประเทศไทยจนมีเงินมาก ก็ซื้อบัตรประชาชน เพื่อสามารถอยู่ได้ในระยะยาว มีบางคนทำงาน ช่วยราชการกองทัพในหน้าที่ลับ ๆ จนทางราชการเห็นใจก็หาทางทำให้เขาได้บัตรประชาชน เป็นพลเมืองไทย

"อย่างคนพม่า⁶ (ในที่นี้หมายถึงคนพลัดถิ่นจากพม่าเชื้อชาติต่าง ๆ) ที่ไปอยู่สวีเดน กลับมาก็อาจจะอยู่ที่ประเทศไทย เพราะมันใกล้เคียงกว่า สมมติว่าเหมือนเรา ถ้าเรากลับไปเราก็ทำอะไรไม่ได้ ก็ต้องอยู่ที่นี้ รัฐบาลเป็นอย่างนี้ กลับไปเราจะได้อะไร จะเลี้ยงตัวเองยังไง ฉันมีบัตรประชาชนก็ยังคงกลัวตำรวจ เพราะพูดภาษาไทยไม่ชัด"

การได้ สถานภาพ ความเป็นคนไทยมา โดยเฉพาะได้มาด้วยวิธีการไม่ปกติ เขาก็รู้สึกตัวอยู่ตลอดเวลาว่า เขา เป็นอื่น

"ขนาดฉันมีบัตร (บัตรประชาชน) ก็ยังคงกลัวเหมือนกัน ป้าเป็นคนทีโกหกไม่เป็น (อพยพมาจากฝั่งพม่า) ฉันเคยช่วยราชการมานาน เขาเลยให้เราทำบัตรเป็น คนไทย แล้วก็นานมากแล้วสามสิบกว่าปี"

---

⁶ หมายถึงคนที่ลี้ภัยจากพม่า